

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Kız Enstitüsü ve Faaliyetleri *

Esra ÖZKAN KOÇ

Arş. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Trabzon

E-Mail: ozkanesra2@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8440-3920

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04.11.2021 Kabul Tarihi / Accepted: 19.08.2022

ÖZ

ÖZKAN KOÇ, Esra, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Kız Enstitüsü ve Faaliyetleri**, CTAD, Yıl 18, Sayı 36 (Güz 2022), s. 1101-1139.

Kökeni Osmanlı'daki Kız Sanat Mekteplerine dayanan Kız Enstitüleri, Cumhuriyet'in kız çocukları ve kadınların eğitimine verdiği önemin en önemli göstergelerinden biridir. 1927-1928 ders yılında Ankara, İstanbul ve Adana'da; sonrasında ise Anadolu'nun farklı yerlerinde açılan ve kızları bilimsel ölçütlerle iyi bir ev kadını ve anne olarak hazırlayan Kız Enstitüleri, kadının toplumsal hayatta yer edinmesinde etkili olmuştur. Hayatın her alanında ihtiyaç duyulacak bilgi, deneyim, beğeni, anlayış doğrultusunda eğitilen kız öğrenciler, Cumhuriyet'in yeni bir toplum yaratma tahayyülünün hem bir nevi temsilcileri hem de uygulayıcıları olmuşlardır.

Kız Enstitülerinden biri de 1936'da Trabzon'da açılan ve bu çalışmaya konu edilen Trabzon Kız Enstitüsü'dür. İlk açılan enstitülerden biri olan Trabzon Kız Enstitüsü, kadın eğitimindeki yeri, şehrin kültür ve sanat hayatı ile kurduğu ilişki bakımından önemlidir. Bu çalışmada Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kız

* Yazar, çalışma kapsamında süreli yayınlar arşivinden yararlandığı Sayın Öğr. Gör. Veysel USTA'ya teşekkür eder.

eğitimi ile mesleki ve teknik eğitim genel anlamda irdelenerek, Cumhuriyet'in gözde kurumlarından Kız Enstitülerinin misyonları, çalışmaları, ülke içinde yarattığı dönüşümler, kadın modernleşmesi içindeki yeri ele alınacak; özelde ise hakkında şimdiye dek akademik herhangi bir çalışmanın yapılmadığı Trabzon Kız Enstitüsü detaylandırılacaktır. Çalışmanın tarih aralığı, enstitünün açılış yılı olan 1936'dan Türkiye'de tek parti yönetimin son bulduğu ve Demokrat Partili yeni bir döneme denk gelen 1950'ye dek uzanan 14 yıllık bir süreçtir. Enstitünün Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki eğitim ve öğretim programı, idareci ve öğretim kadrosu ile faaliyetlerinin ele alındığı çalışma kapsamında, güncel kaynakların yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Kararları ve ayrıca Halk, Yeniyol, İnan, Doğuda Kültür Hareketleri gibi dönemin süreli yayınlardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi kız eğitimi, kadın modernleşmesi, Kız Enstitüleri, Trabzon, sergi.

ABSTRACT

ÖZKAN KOÇ, Esra, **Trabzon Girls' Institute and its Activities in the Early Years of the Republic**, CTAD, Year 18, Issue 36 (Fall 2022), pp. 1101-1139.

The Girls' Institutes with roots that go back to the Girls' Art Schools in the Ottoman Empire, are one of the most significant indicators of how important the girls' and women's education is for the Republic. Founded first in the 1927-1928 academic year in Ankara, İstanbul and Adana and then in different cities of Anatolia, the Girls' Institutes prepared the girls for being a good housewife and a mother in a scientific discipline and have been influential in women's participation in social life. The female students, who are trained in accordance with the knowledge and experience needed in all aspects of life, have become sort of both representatives and practitioners of the Republic's vision of creating a new society.

Trabzon Girls' Institute, which is the focus of this study, had been one of these institutions that was opened in Trabzon in 1936. Trabzon Girls' Institute, one of the earliest institutes, is important in terms of its place in women's education and the relationship it has established with the cultural and artistic life of the city. This study examines both the girls' education, and vocational and technical education in Ottoman and Republican era in a general sense, and addresses the missions, studies, transformations created by the Girls' Institution, one of the Republic's exemplary institution, in the country, and its place in women's modernization; and in particular, it will detail the Trabzon Girls' Institute, about which no academic studies have been conducted so far. The date range of the study is a 14-year period dates back

between December 1936, the year of the opening of the institute, and 1950, when single-party system was over in Turkey. Current sources and the Decisions of the Turkish Board of Education of the Ministry of National Education, as well as periodical publications of the era such as Halk, Yeniyo!, İnan, and Doğuda Kültür Hareketleri were used within the scope of the study that addresses the institute's educational and training program, administrative and teacher staff and activities in the early years of the Republic.

Keywords: Girls' education in republic period, women's modernization, Girls' Institutes, Trabzon, exhibition.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar eğitim, sıbyan mektepleriyle yükseköğretim kurumları olan Enderun ve Medrese gibi kurumlarla mümkün olmuştur. Ancak kızlar, bu okullardan yalnızca ilköğretim seviyesindeki basit düzeyde dinî eğitim veren sıbyan mekteplerine gidebilmişler; hatta öğretmenleri erkek olduğu için aileleri tarafından okuldan alınmak zorunda kaldıklarından bu eğitimden dahi geniş ölçüde yararlanamamışlardır.¹ Sıbyan okullarından mezun olan kızların eğitimlerini devam ettirmek için tarikat dergâhları ya da özel hocalar dışında alternatif bir kurum bulunmamaktadır.² Buna karşın, 19. yüzyılın ortalarından itibaren belli bir sosyal sınıf ve zümreye sahip kadınların evlerde Farsça, Arapça, müzik gibi özel dersler aldıkları bilinmektedir.³

Sanayi Devrimi sonrasında teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, bilimsel ilerlemeler ve Fransız İhtilali'nin yarattığı özgürlükçü fikirlerden etkilenen Osmanlı Devleti'nde özellikle Tanzimat Dönemi'nde idari, hukuk, ekonomi, sosyokültürel ve fikir hayatına dair değişiklikler yaşanırken;⁴ kadının siyasi,

¹ Sema Uğurcan, "Tanzimat Devrinde Kadının Statüsü", *150. Yılında Tanzimat*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 498; Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 85; Yasemin Tümer Erdem, "Türk Eğitim Tarihinde Kadın, Çocuk ve Aile Eğitimi", *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Gündüz, İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, 2019, s. 178, 181.

² Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, 2000, s. 224.

³ Mazlum Akın, *Kız Teknik Eğitim-Öğretiminde Bir Örnek: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s. 7; Elif Ekin Akşit, *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 74; Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünyü ve Bugünü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s. 18-19.

⁴ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1994, s. 162-163.

sosyokültürel hayat içerisindeki durumu tartışmaya açılmış ve toplumun ilerlemesinin kadının eğitilmesiyle mümkün olabileceği fikri önem kazanmıştır.⁵

Kız çocuklarının Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak eğitilmesi 19. yüzyıl ortalarına denk gelmektedir.⁶ Kız çocukları, ilköğretim seviyesinin üzerinde eğitim şansını ilk kez 6 Ocak 1859'da İstanbul'da *Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesi*'nin açılmasıyla elde etmişlerdir. Bu okul, eğitimde kadınlara özel sanayi dersleriyle kızların teknik öğretimi konusundaki ilk girişim sayılmaktadır.⁷ Ne var ki, bu okullarda kızlara eğitim verecek kadın öğretmenler olmadığından 1873'te ilk mezunlarını veren kız öğretmen okullarına (*Darulmuallimat*) dek eğitim ancak yaşlı erkek hocalarla sağlanmıştır.⁸

Kız çocuklarına sanat öğretme fikri ikinci kez Tuna Valisi Mithat Paşa ile gündeme gelmiştir. Mithat Paşa tarafından ordunun gerekli giysi ihtiyacını karşılamak ve Rumeli'deki kimsesiz kız çocuklarını çalışma hayatına katmak amacıyla Rusçuk'da bir fabrika kurulmuştur. Bu fabrikada çalışacak kızların eğitilmesi için yine Paşa'nın girişimleriyle 1865 yılında sonradan *Kız Sanayi Mektebi*'ne dönüşen *Kız İslahhanesi* açılmıştır.⁹ Bu girişimi 1869'da İstanbul'da Yedikule'de, daha sonraysa Üsküdar,¹⁰ Aksaray ve Çağaloğlu'nda açılan ve aynı amaca hizmet eden *Kız Sanayi Mektepleri* izlemiştir.¹¹ Osmanlı'da ilk sanayi

⁵ Bernard Caporal, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982, s. 59.

⁶ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1941, s. 89.

⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 117; Turgut İleri, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 65, Güz 2019, s. 196.

⁸ Akşit, *age.*, s. 89, 91; Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e...*, 2013, s. 22; Tümer Erdem, *Türk Eğitim Tarihinde...*, s. 182, 184-185.

⁹ Akyüz, *age.*, s. 117; İleri, *age.*, s. 196; Akşit, *age.*, s. 76; Elif Ekin Akşit, "Haydi Kızlar Okula: Kızların Eğitimi, Kadınların Bilgisi ve Kamusal Alan Tartışmaları", *Toplum ve Bilim*, Sayı 114, 2009, s.17; *Mesleki ve Teknik Öğretim Kız Sanat Enstitüleri*. Matbaacılık Okulu, İstanbul, (ty), s. 3); Şenay Atam - Ümmügülüm Candegir, "Osmanlı Devleti'nde Kız İslahhanesi ve Kız Sanayi Mektepleri", *Türklerde Kadın*, Ed. Alpaslan Demir vd., Kömen Yayınları, Konya, 2020, s.262-268; Yaşar Arslanyürek, "Osmanlı Devleti'nde İslahhaneler (Sanayi Mektepleri)", *Asia Minor Studies*, Sayı 6, Temmuz 2015, s.3-9.

¹⁰ 1879'da Ahmet Vefik Paşa tarafından Üsküdar Kız Mektebi adıyla açılan okul ile Türk kadının hem bilgili ve becerikli olması hem de para kazanması hedeflenmiştir; bk. İleri, *age.*, s. 196-197; Aysin Şişman, "Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Mesleki Ve Teknik Eğitimin Doğuşu", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2008, s. 31.

¹¹ Akyüz, *age.*, s. 117-118; Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 79; Aynur Soydan, "Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki Teknik Eğitim Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri

okulları olarak bilinen bu okullarda eğitim gören kızlara okuma-yazma öğretilmiş; sonrasında bilim dersleriyle birlikte sanayi ve endüstri dersleri verilmiştir. Giyim gereksinimini karşılamak üzere kurulan bu okullarda giderek üretim odaklı bir politika benimsenmiştir. Okullardan mezun olan kadınlar, meslek sahibi olma fırsatı yakalayarak atölyeler açmış ve ticari hayata atılmışlardır. Sözü edilen okulların iki tanesi İstanbul'da, birer tane de Bolu ve Erzurum'da olmak üzere toplamda dört tanesi Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir.¹²

II. Meşrutiyet Dönemi'nde siyasal açıdan olduğu kadar toplumsal hayatın diğer alanlarında da modernleşme hareketleri hız kazanarak, kadınların toplumsal hayata katılımını artıran gelişmeler yaşanmıştır. Kadınların meslek edinmelerine yönelik olarak İstanbul ve birçok kentte ebelik, aşı ve biçki dikiş yurtları açılmıştır.¹³ Dönemin gelişmelerine bağlı olarak eğitim ve modernleşmedeki yeri hususunda dikkatleri üstüne çeken Kız Sanayi Mekteplerinin adları ve programlarındaysa değişikliğe gidilmiştir. *Kız Sanat Okulları* ismiyle pek çok farklı şehirde açılmaya devam etmişse de bu okullarda istenilen başarıya erişilememiştir.¹⁴

Balkan Savaşları ve sonrasında yaşanan I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sürecinde erkeğin üretimden uzaklaşması, temel ihtiyaç maddeleri ve ordu için gerekli malzemenin temin edilmesi hususunda kadınlar belirleyici olmuşlardır. Diğer yandan da yine savaş yıllarında azalan erkek nüfusunun etkisiyle kadınlar devlet kademelerinde çalışma fırsatı yakalamışlardır.¹⁵

Cumhuriyet'in 1923'teki ilanı ile siyasal, sosyoekonomik ve kültürel alanlarda pek çok yeni gelişme yaşanmış; okur-yazar oranı yüzde onun altındaki topluma yönelik öncelikli reformların eğitim alanında yapılması gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda 1924'te Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu ile medreseler kapatılarak tüm okullar Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Özellikle tarih ve dil konusunda millî bir anlayış benimsenmiş ve devrimlere bağlılık önemsenmiştir. Karma eğitime geçilerek kadınların eğitilmesine önem verilmiştir. 1 Kasım 1928'de Latin harflerinin kabul edilmesi sonrasında 16-45 yaş arasındaki kişilere okuma yazma öğretmek için Millet Mektepleri açılmaya başlamış; bununla

1923-1940", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt 1, 2013, s. 274; Atam - Candeğer, *age.*, s. 264; Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e...*, 2013, s. 23; Tümer Erdem, *Türk Eğitim Tarihi*nde..., s. 183-184.

¹² Akşit, *agm.* s. 93-94; İleri, *age.*, s. 198.

¹³ Veysel Usta, "Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları", *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*, Trabzon, 2017, s. 592.

¹⁴ İleri, *age.*, s. 198-199.

¹⁵ Usta, *age.*, s. 591.

birlikte Türk dili ve Türk tarihi konusunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde 1931'de Türk Tarih Kurumu, bir yıl sonra da Türk Dil Kurumu kurulmuştur.¹⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik kalkınma planlarına uygun bir yapılandırma konusu olarak ele alınan Kız Enstitülerini de kapsayan mesleki ve teknik eğitime mevcut eğitim sistemi içinde gereken önem verilmiş ve ülkenin ihtiyacı olan ekonomik ve sosyal koşullarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.¹⁷ Eğitime dair var olan sorunları çözmek adına yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır. Columbia Üniversitesi profesörü John Dewey, 1924'te Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunmuş ve iki rapor hazırlamıştır. 1939 tarihli raporunda Dewey, eğitimin toplumun tamamını kapsamaması, iktisadi ve zirai bilgilerin de yer aldığı bir eğitim modelinin esas alınması, öğrencilerin katılımına ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Raporunda belirtilen diğer hususlar arasında öğretmen ihtiyacının belirlenmesi ve mali imkânlarının iyileştirilmesi, meslek okullarının programlarının bulunduğu yöreye göre hazırlanması, köylü ve çiftçi ihtiyacını karşılayabilecek köy okulları ve bu okullara öğretmen yetiştirecek kurumların oluşturulması gibi görüşler yer almıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanında öne çıkan uzmanlardan¹⁸ biri de Ömer Buysel'dir. Buysel, yaptığı incelemeler sonucunda hazırladığı raporda, nitelikli işçi yetiştirecek teknik okullarla mühendis ve teknisyen yetiştirecek yüksekokulların açılmasının öneminden söz etmiştir.¹⁹

1927 yılına kadar meslek ve sanat okullarını açma ve yürütme görevinden sorumlu birim, İl ve Belediye İdareleri iken, söz konusu tarihte çıkarılan bir kanunla mali ihtiyaçları bu birimlerce karşılanmaya devam etse de programları, öğretmen yetiştirme ve istihdam görevi, araç gereç temini gibi işler Maarif Vekâletine devredilmiştir. Meslek ve Teknik Eğitim alanındaki çalışmalarını düzenleyecek kurumların oluşturulması ve çalışmalarının bir an evvel başlaması

¹⁶ Akyüz, *age.*, s. 205-206; Gürsen Topses, "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 10; Filiz Meşeci Giorgetti, "Erken Cumhuriyet/Atatürk Dönemi Eğitim (1920-1938)" *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Gündüz, İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, 2019, s. 128-131, 141-143.

¹⁷ Cevat Alkan, "Türk Millî Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 225-226.

¹⁸ Dewey'in yanı sıra Oskar Frey, Ernst Egli, Albert Malche ve Alfred Kühne gibi uzmanlar da Türk eğitim sistemi üzerinde etkili olmuşlardır (Giorgetti, *age.*, s. 139-140; İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.*, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.662.

¹⁹ Mine Demir, "Erken Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknikokulların Sergi Düzenleme Geleneği: 1938 Yılı Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi Örneği", *Tarih ve Günce*, Sayı 7, 2020, s. 170.

amacıyla 1933'te "Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü" kurulmuş; 1935 yılında mesleki ve teknik okulların masrafları da Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanmaya başlamıştır. Genel müdürlük yerine 22 Eylül 1941 tarih ve 4113 sayılı kanunla "Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı" kurulmuş; 1941'de müsteşar olarak Fransa'da eğitim alan Rüştü Uzel atanmıştır.²⁰

Mesleki ve teknik eğitime hız verilmesinin en önemli nedenleri arasında 17 Nisan 1934'te yürürlüğe sokulan I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın etkisi büyüktür.²¹ Bu çerçevede sanayiye kuracak ve işletecek teknik donanıma sahip elemanların yetiştirilmesi ihtiyacı duyulmuştur. 1934'te Maarif Vekâleti başta olmak üzere, Bayındırlık, Ekonomi, Tarım ve Millî Savunma Bakanlıkları gibi bakanlıklara bağlı temsilcilerin de aralarında olduğu bir komisyon kurulmuştur. Komisyonunda, yabancı uzmanların raporlarıyla Maarif Vekâletinin inceleme sonuçları ve ülkenin sanayi gerçeği de hesaba katılarak 1936 yılında "Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı" adlı bir program hazırlanmıştır. Böylelikle ekonomik ve sanayi ihtiyaçlarına yönelik açılması planlanan teknik okulların açılacakları yerler, açılması planlanan şubeleri belirlenerek, üretimin eğitimle desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Akşam Sanat Okulları ve Gezici kurslar ile örgün eğitim kurumlarına katılmayan, eğitim çağını aşmış bireylerin eğitilmesine imkân tanınması da bu plan kapsamında alınan kararlardan biridir.²²

Cumhuriyet Modernleşmesinin Sembol Kurumları: Kız Enstitüleri

Cumhuriyet'in modern, yeni bir toplum ve insan yaratma projesi doğrultusunda kadınlara yeni birtakım haklar tanınarak, toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda önemli adımlar atılmıştır. Kadın, ülke kalkınması ve modernleşmesi yolunda genç Cumhuriyet'in dönüştürücü, sembolik bir öznesi haline gelmiştir. Cumhuriyet inkılaplarının temel söylemi, özel yaşam alanlarında kısıtlı kalan, toplumsal hayattan uzaklaştırılan kadına kamusal alanın kapılarını açarak; kadını sosyoekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda erkekle birlikte aktif kılmak şeklinde belirtilmiştir. Kadın da tıpkı erkekle birlikte eğitim alarak, toplumsal hayata dâhil olacak; tıpkı batılı kadın gibi haklarını gözetecek, güzel ve şık giyinecek, modern bir görünüm kazanacaktır.²³

²⁰ Akyüz, *age*, s. 237; Tekeli, *agm.*, s. 664; İleri, *agm.*, s. 199.

²¹ Soydan, *agm.*, s. 271-273;

²² Demir, *agm.*, s. 174-175.

²³ Songül Sallan Gül vd., "Cumhuriyetin Aydınlanma Sembolleri: Kadınlar ve Köy Enstitüleri", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, 2014, s. 90-91, 95-96; İleri, *age*, s. 201.

Türk kadınının yeni bir kimlik kazandığı Cumhuriyet Dönemi ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda haklar edinen kadınların yaşam biçimlerinde de farklar gözlemlenmiştir. Kılık kıyafetinde geleneksel giyimin yerini Batılı bir giyim tarzı almış ve kadınlar arasında hızla bir dönüşüm yaşanmıştır. Eğitimle birlikteyse kadına ev ve aile içinde başarılı, modern olma yolunda yeni sorumluluklar yüklenmiştir.²⁴

II. Meşrutiyet ile ilgi duyulmaya başlayan ev içi işleri ve çocuk bakımı konusu, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda modern yeni devletin inşasında etkin rol alan Türk milliyetçilerinin ilgi alanları arasında önemli bir yer edinmiştir. Mutfağın mekânsal anlamda rasyonel bir biçimde nasıl olması gerektiği, yemek pişirmede ölçü kullanımı ve çocuk uyku düzeni bu ilginin kapsamındaydı. Aslında bir bakıma ev kadınlığına, ev işleri ve çocuk bakımına fennî bakımdan nitelik kazandırmak istenmiştir. Türkiye'de sözü edilen tarihlerde başlayan rasyonelleştirilmiş ev hamlesi, ABD ve Avrupa'daki evde verimliliği artırma hareketiyle eş zamanlılık göstermiştir. Winslow Taylor'un endüstriyel verimi artırmaya yönelik fikirleriyle ev ekonomistlerin fabrikadaki verimliliği artıran yöntemleri ev için de tasarlanmıştır. Ev, asri yaşamın merkezinde yer alarak, ulus devlet yapılanmasının tamamlayıcı bir ögesi olarak düşünölmeye başlanmıştır. Orta sınıf Türk kadınları Taylor'un verimlilik söyleminden etkilenerek, ev idaresi hakkında yazılan Avrupa temelli yazını okumuş, Türkçe'ye çevirmiş ve Taylorizm üzerine yazılar yazmışlardır. Bu metodun prensipleri Kız Enstitülerinin eğitim programlarında da kendine yer edinmiştir.²⁵ Kadınlar yeni nesillerin yetiştirilmesinde, devrimlerin benimsetilmesinde, toplumu dönüştürücü etkiye sahip görülerek modernleşmenin siyasal ve kültürel sembolleri sayılmışlardır.²⁶

1923 yılına dek Osmanlı'da önce Kız Sanayi Mektepleri olarak açılan ve zaman içerisinde Kız Sanat Okulları adını alan okulların programlarında her ne kadar değişiklikler yapılmış olsa da amaçlarına uygun meslek okulları haline gelememişlerdir. Bu okulların yerine 1927'den itibaren kız eğitimi konusunda gelişme sağlamak ve kentlerde ideal anne ve eş olarak kadının yetiştirilmesini hedefleyen *Kız Enstitüleri* açılmıştır.²⁷ Kız çocuklarını kısa zaman içerisinde hayata hazırlayan ve kendi el emeğiyle geçinebilir hale getirmek amacıyla hayata

²⁴ Ayça Büyükcınar, *Kız Teknik Okulları Müfredatı kapsamındaki üretimin Cumhuriyet Modernleşmesi Bağlamında İncelenmesi (1945-1975)*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 20.

²⁵ Navaro-Yaşın Yael, "Evde 'Taylorizm': Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940)", *Toplum ve Bilim*, Birikim Yayınları, Sayı 84, 2000, s. 51-52, 72.

²⁶ Sallan Gül vd., agm., s. 110-111.

²⁷ İleri, agm., s. 202; Sallan Gül vd., agm., s. 102.

geçirilen ilk Kız Enstitüsü Ankara'da İsmet Paşa adıyla açılırken; zaman içerisinde İstanbul, İzmir, Manisa, Bursa gibi batı illeriyle, Adana, Trabzon, Elazığ²⁸ olmak üzere doğu illerinin merkezlerinde olmak üzere yurt geneline yayılmışlardır.²⁹

1940 yılına gelindiğinde, 32 ilde 35 Kız Enstitüsü hizmet verirken; bu okulların tamamlayıcısı olarak 59 kasabada kadınlara ev ve toplum hayatının metotlarını öğretmek ve toplumun geniş tabakalarına eğitim bilinci aşılama maksadıyla 65 Akşam Kız Sanat Okulu açılmıştır.³⁰ Kız Enstitüleri'nin Kız Sanat Okulları'ndan farklı olmayan bir mantıkla Atatürk Dönemi'nden sonra da açılmaya devam etmesi, İnönü'nün siyasetinin bir parçasıdır. Savaş sonrasında yalnız ve güçsüz kalan kadın güçlendirilmek istenirken; Kız Enstitüleri ile ülke modernleşmesi bakımından da bir ilişki kurulmuş olunuyordu.³¹ Batılı, laik bir toplumsal yapı inşasında etkin rol alan Kız Enstitüleri³² ile Türk kızlarını millî değerlerle yetiştirerek ev işlerindeki verimlerini artırmaya çalışılmıştır.³³

Parasız ve gündüz eğitimin verildiği enstitülerde esas ve özel olmak üzere iki ayrı şekilde sınıf bulunmaktadır. İlkokulu bitirenler için beş yıllık esas kısım; ortaokulu bitirenler veya ortaokul bitirme sınavlarına girdiği sene başarısız olup ertesi sene sınava girme hakkını kaybetmemiş olanlarla liseden mezun olan veya lisenin herhangi bir sınıfından ayrılmış olanlar için ise özel kısım yer almıştır. Okulların beş yıllık esas kısmında okutulan ortaokul derslerinin dışında öğrenciler, iyi bir anne ve ev kadını olabilmek ya da iyi bir sanat becerisi kazanabilmek için teorik ve pratik olmak üzere teknik, atölye ve mesleki eğitim alırlarken; özel kısma mahsus öğrencilerden ortaokulu bitirenler, beş yıllık kısımda gösterilen meslek ve sanat derslerini iki yıl içerisinde görmüşler ve birinci sınıftan itibaren beş yıl boyunca eğitim gören öğrencilerle aynı haklara sahip olmuşlardır.³⁴

²⁸Elazığ Kız Enstitüsü müdürü Sıdika Avar, "Dağ Çiçeklerim" adlı kitabında anlarına yer vermiştir. Bkz. Sıdika Avar, *Dağ Çiçeklerim*, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986.

²⁹ Akşit, *age.*, s. 146; İleri, *agm.*, s. 202; Soydan, *agm.*, s. 275; Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, Metis Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2012, s. 102; Esra Özkan Koç, *1940-1950 Arası Türkiye'de Kültür ve Sanat*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2021, s. 111.

³⁰ Yael, *agm.*, s. 57-58; Akşit, *age.*, s. 153.

³¹ Akşit, *age.*, s. 153.

³² Fatma Gök, "Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessese", *75 Yılda Eğitim*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, s. 241-242.

³³ Yael, *agm.*, s. 52.

³⁴ Büyükcınar, *age.*, s. 66.

Kız Enstitüleri ve bazen müstakil bazen de enstitülere bağlı olarak açılan *Akşam Sanat Okulları* ile geleneksel usullerin yerine modern teknikleri öğrenen kadınlar, devletin yeni ülke yaratma projesinin bir nevi destekçileri ve aktörleri oluyorlardı.³⁵ Kız Enstitüleri'ndeki eğitimin temel maksadı; kızlara evlerini, sağlık, düzen, ekonomi ve zevk kurallarına uygun şekilde düzene sokma yollarını gösteren teorik ve pratik bilgileri vererek ileride mutlu bir aile yuvası kurmalarını sağlamak ve dolayısıyla onları memleketin sosyal kalkınmasına yardımcı hale getirmektir. Enstitüler; ev dışında çalışmak isteyen mezunların teknik bilgi ve yeteneklerini ilerletmeye de talip olmaktadır.³⁶

Enstitülerde Türkçe, psikoloji, yabancı dil, müzik, tatbiki fizik, tatbiki kimya gibi genel kültür dersleri ve ev kadınlığı, çamaşır, dikiş, resim, moda çiçek, büro eğitimi gibi meslek dersleri ile toplum sağlığı, aile münasebetleri, yemek pişirme ve gıda, ev idaresi, çocuk bakımı ve eğitimi, el işleri gibi aile bilgisi ve atölye dersleri³⁷ verilmektedir.³⁸ Böylelikle öğrenciler ev kadınlığına dair bilgilerini geliştirmeye, aynı zamanda beceri ve tercihlerine uygun bir alanda uzmanlaşmaya imkân bulabilmekteydiler.³⁹ Gündüz okullarının ders programları fizik, matematik, coğrafya ve tarih gibi temel derslerin yanı sıra moda, dikiş-nakış, şapka yapımı gibi derslerden oluşuyorken; akşam okullarında temel eğitim moda, ev idaresi, dikiş-nakış, şapka ve çiçek yapımı gibi dersleri kapsamaktadır.

³⁵ Sallan Gül vd., agm, s. 102.

³⁶ *TC. Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye kararı*, "Kız Enstitülerinin Program ve Ders Dağıtma Cetveli hk.", Sayı 363, 15 Eylül 1947.

³⁷ Enstitülerin 29 Mayıs 1942 tarih ve 192 sayılı Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kararı'na göre esas sınıflara ait ders dağıtma cetvelinde Türkçe, Tarih, coğrafya, yurt bilgisi, fizik, kimya, tabiat bilgisi, matematik, defter tutma usulü, yabancı dil, jimnastik, müzik, el yazısı, askerlik olmak zere 14 genel ders ve biçki-dikiş başlangıcı, biçki dikiş, moda, çiçek, nakış, çamaşır, resim ve tezyini resim, mesleki resim ve kıyafet tarifi, ev idaresi, yemek pişirme, çocuk bakımı, hijyen ve ev idaresine tatbiki, teknoloji olmak üzere 13 teknik ve atölye dersi yer almıştır. 1. Sınıflarda genel dersler fazlayken, ikinci sınıftan sonra ise teknik ve atölye dersleri fazlaşmıştı. Bunlardan en çok da moda ve biçki-dikiş dersleri verilmekteydi; bk *TC. Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kararı*, 29 Mayıs 1942, Sayı 192: *Kız Enstitülerinin Biçki-Dikiş ve Moda Şubeleri h.)* 1947 yılındaki yeni ders dağılım cetvelindeyse genel derslerden askerlik çıkarılmıştı. Mesleki ve pratik derslerdeyse 1942 yılındaki cetvelde yer alan biçki-dikiş başlangıcının çıkarıldığı, resim ve tezyini resim, mesleki resim ve kıyafet tarifi yerine ise genel, mesleki ve tezyini resim dersinin konulduğu, çocuk bakımı dersinin adının çocuk bakımı ve eğitimi şeklini aldığı, hijyen ve ev idaresine tatbiki adlı dersinse yalnızca hijyen şeklinde yer aldığı görülmektedir; bk. "Kız Enstitülerinin Program ve Ders Dağıtma Cetveli hk."

³⁸ *Mesleki ve Teknik Öğretim Kız Sanat Enstitüleri*, s. 14, 16.

³⁹ *age.*, s. 13.

Derslerdeki farklılıklara karşın temel amaç, bilimsel bir ev kadını eğitimi vermek olarak kendini göstermektedir.⁴⁰

Enstitülerde, bütün derslerin uygulanabilir mahiyette olması, öğrenci ve öğretmenlerin dersleri göreyek, yaparak, gözlem ve deneyimlerle işlemeleri esas alınmıştır. Her öğrencinin kendi yeteneği doğrultusunda yaratıcılığının geliştirilmesine uğraş verilmesi istenmiştir.⁴¹

Ev işlerinin daha “fennî” ve “asrî” hale getirildiği enstitülerde; günlük, haftalık ve aylık programlar yapılmış ve temizlik, yemek, ütü, bulaşık gibi ev işleriyle çocuk yetiştirme rasyonel yöntemleri öğretilmiştir. Yemek tariflerinde göz kararı değil; tam ölçüler esas alınarak annelerinden öğrenmedikleri Avrupa tarzı kekler, pastalar ve tatlılar uygulanmıştır.⁴²

Giyim kuşam da Kız Sanat Enstitülerinin önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. Bu konuda da diğer sanat dallarında olduğu gibi teknikte batıdan yararlanılmakla birlikte genel anlamda millî zevk ve millî ruha uygun eserler verilmesi, batı tekniğinin Türk nakış motifleriyle birleştirilmesi beklenmiştir.⁴³ Devletin, Ziya Gökalp’in fikirleri ekseninde, Batı medeniyeti ve ulusal kimliği bir araya getirerek toplumsal zemin oluşturma çabasının vücut bulmuş hali olan Kız Enstitüleri, batı medeniyetini yayacak; ancak belirgin bir Türk kimliği oluşturup onu muhafaza edecekti.⁴⁴ Henüz hazır giyim yaygın olmadığı bir dönemde enstitüde yetişen kızlar, kendi diktikleri giysileri giyinerek, defilelerde davetlilere Batılı giyim tarzını, kentli kadının ülke içinde yayılmasını sağlamışlardı.⁴⁵

Enstitü kızlarının yaşları 11-12 yaştan küçük olmazken, 17’den de büyük olmuyordu. Akşam okullarına ise daha büyük yaştaki kızlar devam ediyordu.⁴⁶ Kız Enstitüleri ile Akşam Kız Sanat Okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak

⁴⁰ Akşit, *age.*, s. 147.

⁴¹ “Kız Enstitülerinin Program ve Ders Dağıtma Cetveli hk.”

⁴² Bozdoğan, *age.*, s. 219.

⁴³ Yael, *agm.*, s. 69; Refik Ahmed Sevensil, “Kadın Giyiminde Millî Zevk ve Kız Sanat Enstitüleri”, *Vakit*, 8 Ekim 1943, s. 2.

⁴⁴ Akşit, *age.*, s. 143.

⁴⁵ Çağla Ormanlar, “Giyim Kuşam Modaları “Püsküllü Bela’dan Şapkaya 1923-1940”, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları*, Ed. O. Baydar ve D. Özkan, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 48.

⁴⁶ Akşit, *age.*, s. 156.

için 1934'te İsmet Paşa Kız Enstitüsü bünyesinde öğretim süresi iki yıl olan Kız Öğretmen Okulu⁴⁷ açılmıştır.⁴⁸

22 Temmuz 1947 tarihli 276 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararınca hazırlanan Kız Enstitülerinin sınıf geçme ve bitirme sınavlarına göre, öğrencinin başarılı olması öğretmenin ders esnasında sözlü sınavlarda, anlık genel ve yazılı yoklamalarda, okul ve okul dışına verilen iş ve ödevlerdeki kanaatine ve sınav sonuçlarına göre belirlenmiştir. Bitirme sınavlarına yalnızca Kız Enstitülerinin beşinci sınıflarında bulunarak bu sınıfta gösterilen derslerin hepsinden aldıkları kanaat notlarının ortalamaları en az 5 olanlar girebilmiştir. Bitirme sınavları, genel ders sınavları ve mesleki ve pratik ders imtihanları olmak üzere 2 kısımda yapılmıştır. Bitirme sınavında başarılı olan öğrencilere Kız Enstitüsü Diploması verilmiştir.⁴⁹

Kız Enstitüleri ve Akşam Kız Sanat Okullarından mezun olan öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirerek onlara meslek imkânı sunan ve el sanatlarının yaşatılması için çabalayan kurumlar olan Olgunlaşma Enstitülerinin ilki 1945'te İstanbul'da açılmıştır.⁵⁰ Olgunlaşma Enstitüleri'nde giyim, el sanatları ve çeşitli eşyalar atölyelerde hazırlanmış ve sipariş üzerine çalışılmıştır.⁵¹

1943 yılına kadar ilkokula dayalı beş yıllık okullar olarak eğitim-öğretimin verildiği Kız Enstitülerinin 1943-1944 yılından sonra programında yapılan değişikliklerle, ilk üç yıla *Kız Orta Sanat* ve son iki yıla ise *Kız Enstitüsü* adı verilmiştir. Kız Enstitülerinin öğrenim süresi 1963-1964 yılından itibaren üç yıla düşürülmüştür.⁵² İyi vatandaş ve iyi bir ev kadını yetiştirme gayesine iyi bir meslek kadını yetiştirmek de eklenmiştir.⁵³ 1967 yılından sonra Akşam Kız

⁴⁷ 1940'ta öğretim süresi üç yıla çıkarılan okul, Kız Meslek Öğretmen Okulu adını almış ve 1947'de ise öğretim süresi dört yıla çıkarılarak Kız Teknik Öğretim Okulu adıyla yüksekokul hâline gelmiştir; bk. Ayten Sezer Arıç, "Türkiye'de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 20, 2014, s. 203.

⁴⁸ Arıç, agm., s. 203.

⁴⁹ *T.C. Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Kararı*, "Kız Enstitülerinin sınıf geçme ve imtihan yönetmeliği hk.", Sayı 276, 22 Temmuz 1947.

⁵⁰ Bu okulu, kurucu müdürlüğünü Şerife Uludağlı'nın yaptığı Ankara'da 1958'de açılan Olgunlaşma Enstitüsü takip etmiştir. Daha sonra diğer illerde de bu okullar yaygınlaştırılmış ve günümüzdeki sayıları 14 ilde 15'e ulaşmıştır; bk. Arıç, agm., s. 204.

⁵¹ Büyükcınar, *age.*, s. 100-101.

⁵² *age.*, s. 79.

⁵³ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, *Kız Çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, Prj. Yür. İlhan Akhun, Ankara, 2000, s. 17.

Sanat Okullarının adı *Pratik Kız Sanat Okulu*, 1974 yılından sonra ise Kız Enstitülerinin adı *Kız Meslek Lisesi* olarak değişmiştir.⁵⁴

Trabzon Kız Enstitüsünün Öncülü: Kız Sanat Okulu

Özellikle, 1930'lu yılların ilk yarısında Trabzon'da faaliyet gösteren biçki-dikiş yurtları;⁵⁵ çok sayıda kız öğrencinin yetişmesini sağlamıştır. Bu kurumlara gösterilen ilgi doğrultusunda şehirde bir yıl sonra *Kız Enstitüsü* adını alacak olan bir *Kız Sanat Okulu* açılmıştır.⁵⁶

Gazi Paşa Mahallesi'nde yer alan “Kır oğlu Şevki'ye ait büyük bir binada”⁵⁷ açılacağı bilgisi paylaşılan Kız Sanat Okulu⁵⁸ hakkında incelemede bulunmak üzere, İstanbul Selçuk Kız Sanat Okulu direktörü Asım (?)⁵⁹ 1 Ağustos 1936'da Trabzon'a gelmiş ve dönemin kültür direktörü Mustafa Reşit Tarakçıoğlu⁶⁰ ile birlikte bina incelemelerinde bulunarak bunlardan en uygunun seçilip okul için hazırlanacağı haberi duyurulmuştur.⁶¹

Kız Sanat Okulu, sözü edilen binada Erzurum'daki ile aynı zamanda 18 Ocak 1936 Cuma günü herhangi bir tören yapılmadan açılmıştır.⁶² Trabzon'un

⁵⁴ Büyükcınar, *age.*, s. 6.

⁵⁵ Trabzon'da ilki 1925'de faaliyete geçen ve kadına meslek öğretmek üzere üretime ve ekonomiye katkı sağlayan biçki ve dikiş yurtları, Pratik Kız Sanat Okulu ve Akşam Sanat Okulunun altyapısını oluşturmuşsa da kursiyerlerin örgün eğitim kurumu olan bu okullardan diploma almayı tercih ettiklerinden biçki-dikiş yurtları gözden düşmüş ve işlevsiz kalmışlardır; bk. Usta, *agm.*, s. 590; Veysel Usta - Bahar Usta Baki, “II. Meşrutiyet Ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Trabzon'da Kadın”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 20, 2016, s. 268-269.

⁵⁶ Usta, *agm.*, s. 607.

⁵⁷ 24 Ekim 1936 tarihli *YeniYol* gazetesinde sayfa 3'te okul tarafından verilen ilanda okul adresi, “Tekke Mahallesi'nde eski Nemlioğlu Şevki'nin binası” şeklinde geçmektedir. Bu durum, 1930'lu yıllarda Trabzon'da mahallelere yönelik yeni düzenlemelerden kaynaklanmış olmalıdır.

⁵⁸ “Şehrimizde Ve Erzurumde Kız Sanat Mektepleri Açılıyor”, *Halk*, 20 Nisan 1936, s. 1.

⁵⁹ İstanbul Selçuk Kız Sanat Okulu direktörü Asım (?), Erzurum'da açılacak sanat okulu için de inceleme yapmak için 7 Ağustos'ta Erzurum'a geçmiştir; bk. “Kız Sanat Mektebi”, *YeniYol*, 8 Ağustos 1936, s.1. Soyisim bilgisine sahip olunamadığından ötürü metin içerisinde bu noksanlığa dikkat çekmek için (?) kullanımı tercih edilmiştir.

⁶⁰ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon'un Yakın Tarihi*, Serander Yayınevi, Trabzon, 2008.

⁶¹ “Kız Sanat Mektebi”, *YeniYol*, 8 Ağustos 1936, s.1

⁶² “B. Tahsin Uzerin Nutku”, *Akşam*, 18 Mayıs 1937, s. 5; Bekir Sukutü Kulaksızoğlu, “Kız Sanat Okulumuz”, *YeniYol*, 23 Eylül 1936, s. 1; “Kız Sanat Okulları”, *Halk*, 23 Nisan 1936, s. 1; Cınar, “Kız Sanat Mektebi”, *Halk*, 22 Eylül 1936, s. 1; Bekir Sukutü Kulaksızoğlu, “Kız Sanat Okulu Açılırken”, *YeniYol*, 18 Ocak 1936, s. 1.

ev ve aile hayatı için önemli izler bırakacağı düşünülen bu okulun açılışı sessiz sedasız bir şekilde gerçekleşmiştir.⁶³ Bununla birlikte açılışı müjde ile karşılanan okulun⁶⁴ toplumsal hayata büyük hizmetler edeceği vurgulanmıştır.⁶⁵ Kız Sanat Okulunun modern bir aile için gerekli her şeyi vereceği, kızları hayata dair birçok konuda donatacağı, çağın gerektirdiği şekilde yaşamasını öğreteceği ileri sürülmüştür.⁶⁶

Gazeteci Hayrettin Ziya Taluy, iki ayrı yazısında da Kız Sanat Okulunun açılmasından duyduğu mutluluğu, şehre ve Trabzon kadınına olan kazanımlarından şu sözlerle bahsetmiştir:

“Sokak aralarında biçki yurtlarına ras[t]ladık. Bu da az geldi. İhtiyaca cevap verecek daha büyük bir müesseseye muhtaçtık. Onu da Cumhuriyet Hükümetinin her şeyi gören gözleri seçti, gördü ve bize nurlu bir el gönderdi: Kız Sanat okulu... Bu okul, kadını süsleyecek ve süslenen kadın aramıza karışacak. Bu karışmada namus ve fazilete toz bile konmayacağını öğreneceğiz. O zaman, sokağa çıkmasın diye karısına manto yapmayan erkeklerin yüzü kızaracak! Görgülü kadının erkekle her gün, her yerde, her fırsatta başbaşa, yanyana yaşayan kadın olduğunu tekrarlarız. Ailelerin topluluklarından kadının kazancı pek çoktur. Duyan kulak, gören göz, dimağa değerli haberler ulaştırır. Trabzon kadını, bir çok yerde, tabiatın verdiği bu nimetten hala mahrumdur. Bunun günahı erkelerindir. Fakat bu günahın üstünde filizlenmeye başlayan bir bahar var şimdî! Bu bahar, çiçeklenecek, dal budak salacak, kadın kalplerine girecek, çatılarımızın içine sokulacak ve günün birinde hakikat tecelli edecek. Bu bahar, öğrenen kızlarımızın kalemlerinden ve iğnelerinden doğacak! İyi anne istiyoruz ve iyi anneye kavuşacağız...”⁶⁷

“...İleri bir kadın, münevver bir kadın, asrın erkeğinin istediği kadın evinin kadınıdır. Ev kadını bu bilgileri mutlaka bir yerden öğrenir. İşte, Trabzonun ileri atılmakta olan ve kendisinden daha atik davranmış olan şehirlerdeki kadınlara yetişmek mecburiyetinde bulunan kadınları bu bahtiyarlığa Kız Sanat Okulunun açılmasıyla kavuşmuş oldular.”⁶⁸

⁶³ Kulaksızoğlu, “Kız Sanat Okulu Açılırken”, s. 1.

⁶⁴ Aynı yer.

⁶⁵ “Kız Sanat Okulu”, *Yeni Yol*, 10 Haziran 1936, s.1.

⁶⁶ Kulaksızoğlu, “Kız Sanat Okulumuz”, s. 1.

⁶⁷ Hayrettin Ziya Taluy, “Akşam Kız Sanat Okulu ve Trabzon Kadınlığı”, *Yeni Yol*, 17 Mayıs 1937, s.1.

⁶⁸ Hayrettin Ziya Taluy, “Haftanın İzleri Kız Sanat Okulu”, *Yeni Yol*, 21 Aralık 1936, s. 1.

Kız Sanat Okuluna kayıt başvurusunda bulunmak için ilkokulu bitirmiş olmak gerekliydi.⁶⁹ Okulda gündüz eğitiminin yanı sıra aynı yıl okula bağlı olarak hizmet veren Akşam Kız Sanat Okulunun da faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, Akşam Kız Sanat Okulunda biçki-dikiş ve moda şubelerinin pek yakında açılacağı; öğretmenlerinin tayinlerinin gerçekleştiği ve ekim ayında eğitime başlanacağı; kayıt için nüfus kâğıdı, sağlık raporu, aşı kâğıdı, doğruluk kâğıdı, mektep şahadetnamesi, şahadetnamesi olmayanların Ulus Dershanesi A, B kurslarından vesika almış olmalarının gerektiği duyurusu gazetelerde paylaşılmıştır. Öte yandan, okul, kayıt gün ve saatlerini de aynı şekilde ilgililere duyurmuştur.⁷⁰ (bk. *Ekle 1*) 1937-1938 yılı başındaysa Akşam Sanat Okuluna “ev idaresi ve beyaz işleri” sınıflarının ilave edileceği bilgisi paylaşılmıştır.⁷¹

Okulun eğitim programında ortaokullarda var olan derslerin yanı sıra çocuk sağlığı, çocuk bakımı, çocuk yetiştirilmesi, yemek pişirme, hastalıklardan korunma, şapkaçılık, ev idaresi, biçki ve dikiş gibi dersler yer almıştır. Okuldan mezun olanlar orta öğretimi bitirmiş sayılmışlardır.⁷²

Halk gazetesi yazarlarından Tefik Vural, okulun programında yer alan derslerin bugün olduğu gibi gelecekte de önemli olduğunu; bunları bilmenin medeni yaşamak için zaruret olduğunu ifade etmiş; hatta bu tür eğitimleri almayan, bu işlerden anlamayan “kadının kadınlığından şüphe etmek” gerektiğini ileri sürmüştür.⁷³

6 Eylül 1935 tarihinde Üçüncü Umumi Müfettişi olarak atanan Tahsin Uzer, Trabzon gezisindeyken 20 Eylül 1937’de programına dâhil ettiği Halkevi’ni ziyaret etmiş ve burada yaptığı konuşmada, Akşam Kız Sanat Okulunun Trabzon’da gördüğü ilgiden ve bir yıl içindeki başarılarından söz etmiştir. Okulun gelecek yıl içinde Kız Enstitüsüne dönüştürüleceği ve Umumi Müfettişlik binası olarak bahsettiği Kostaki Konağı’na⁷⁴ taşınacağı müjdesini

⁶⁹ “Trabzon Akşam Kız Sanat Okulu Kız Sanat Okulu Direktörlüğünden (İlan)”, *Yeni Yol*, 12 Ocak 1936. s.1; “Trabzon Akşam Kız Sanat Okulu Kız Sanat Okulu Direktörlüğünden (ilan)”, *Yeni Yol*, 15 Aralık 1936, s. 2.

⁷⁰ “Kız Sanat Mektebi İçin (ilan)”, *Yeni Yol*, 24.10.1936, s. 3; “Akşam Kız Sanat Okulu”, *Yeni Yol*, 29 Eylül 1936, s. 1; Çınar, agm., s. 1.

⁷¹ “Akşam Kız Sanat Okulu”, *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Sayı 4, Ağustos 1937. s. 31.

⁷² “Kız San’at Okulları”, *Halk*, 23 Nisan 1936, s. 1; Çınar, agm., s. 1; “Kız San’at Okulu”, *Yeni Yol*, 10 Haziran 1936, s. 1.

⁷³ Tefik Vural, “Kız San’at Okulu Açılırken”, *Halk*, 20 Ekim 1936, s.1.

⁷⁴ Rum asıllı banker ve tüccar Kostaki Teophylaktov, 93 Harbi olarak anılan Osmanlı Rus Savaşı’ndan (1877-1878) bir süre sonra Trabzon’a yerleşmiştir. Binanın inşaa tarihi kesin olarak bilinmese de 1910’lu yıllarda yapıldığı düşünülmektedir. Bina, 1916-1918 tarihleri arasında karargâh olarak kullanılmıştır. 1918’de işgal sonrasında ekonomik açıdan zor duruma düşen

veren Uzer, okulun kadınlık âlemine ve aile çevrelerine köklü faydalarda bulunacağını belirtmiştir.⁷⁵ Okulun hizmet vereceği Kostaki Konağı; büyük, havadar ve merkezi konumuyla her mevsim şehrin her tarafından gelecek olan kız çocukları için uygun bir bina olarak değerlendirilmiştir.⁷⁶ (bk. *Ek-2*).

Cumhuriyet'in Öncü Kurumlarına Bir Örnek: Trabzon Kız Enstitüsü

Kız Sanat Okulundan dönüştürülen Trabzon Kız Enstitüsü⁷⁷, 1937-1938 eğitim-öğretim döneminde ev idaresi, yemek, çamaşır, nakış işleri gibi yeni şubeleriyle birlikte Kostaki Konağı'nda faaliyetlerine başlamıştır. Enstitünün bünyesinde bir de Akşam Kız Sanat Okulu bulunmaktadır.⁷⁸

1941-1942 Dönem Sonu Sergisi dolayısıyla konuşan Müdür Yardımcısı Fehamet Hanım, her ne kadar ihtişamlı olsa da binanın enstitüye yetmediğini ifade ederek Enstitü için günün birinde yapılacak yeni bir bina sonrasında mevcut yapının sergiler için kullanılmasını önermiştir.⁷⁹

Müdür Nadire Yentürk, 1944-1945 yılı ders sonunda açılan sergi öncesinde yaptığı konuşmasında Enstitünün amacının;

“genç nesli hayata hazırlamak, diğer taraftan evli olan hanımlarımızın, noksan kalmış taraflarını işlemek, kızlarımızı Türk anasına yakışan vasıflarla teçhiz etmek, tek manasile, evini en ekonomik yollardan çekip çeviren sağlam karakterli bir ana yetiştirmek”

olduğunu ifade etmiştir.⁸⁰

Okul İdarecileri ve Öğretmen Kadrosu

Enstitünün ilk müdürü, daha önce İstanbul'dan gelerek Kız Sanat Okulu'nda müdürlük yapan Melahat Tırnakçı'dır.⁸¹ Okulun sekreterliğine 20 lira aylıkla

Kostaki'nin icra yoluyla satılığa çıkarılan mal varlığı arasında konak da yer almış ve Kostaki'nin tüm mal varlığı Nemlizade Akif Kaptan Bey tarafından satın alınmıştır. Cumhuriyet döneminde konakta, Mustafa Kemal Atatürk, eşi Latife Hanım ve milletvekilleri ağırlanmıştır. Bir süre Rus Konsoloslugu olarak hizmet veren bina, daha sonra Üçüncü Umumi Müfettişlik Binası ve Trabzon Vilayet Konağı olarak hizmet vermiştir; bk. Candan Nemlioğlu, *Trabzon'un Abideni Eserlerinden Kostaki Köşkü*. Nöbetçi Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 11-14.

⁷⁵ “Halkevinde Uç. Um. Müfettişimiz B.T. Uzerin Hasbihalleri”, *YeniYol*, 21 Eylül 1937. s. 1.

⁷⁶ “Um. Müfettişlik Dairesi Akşam Kız Sanat Okuluna Tahsis Edildi”, *YeniYol*, 23 Eylül 1937, s. 1.

⁷⁷ “Kız Sanat Orta Okulumuz Kız Enstitüsü Olacak”, *YeniYol*, 3 Temmuz 1937, s. 1.

⁷⁸ “Kız Sanat Okulunda Yeni Şubeler Açılıyor”, *YeniYol*, 3 Temmuz 1937, s. 1; “Kız Sanat Okulunda”, *YeniYol*, 7 Eylül 1937, s. 1.

⁷⁹ Şevket Çulha, “Kız Enstitüsünde Yarım Saat Ziyaretten Doğan Bir Mülakat”, *YeniYol*, 30 Nisan 1942, s. 2.

⁸⁰ “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Dün Açıldı”, *YeniYol*, 16 Haziran 1945, s. 2.

İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü sekreteri Ferit Erim atanmıştır.⁸² Tırnakçı'dan sonra müdürlük görevini sırasıyla Melahat Sezmen,⁸³ Nadire Yentürk⁸⁴ ve Saniye Yüçetürk yürütmüştür. 1939-1942 yılları arasında müdür yardımcılığını Fehamet Hanım⁸⁵ yapmış; ancak onun da 1942 yılı ortalarında Adapazarı'na tayini gerçekleşmiştir.⁸⁶ Müdür Yardımcısı olarak 1943 yılında Reşat Özalp, 1944'te Gülseren Toperi, 1947'deyse Türkan Kepeci'nin isimleri geçmektedir.⁸⁷

Okulun müdürleri ve öğretmenlerinin okul idareciliği dışında çeşitli vakıf, dernek veya kurumlarda da çalıştıkları bilgisine ulaşılmıştır. Örneğin, Enstitünün ilk müdürü Tırnakçı, Hava Kurumu Kadınlar Derneği'nin 1940 yılındaki ikinci başkanı; aynı zamanda 1940 yılı başında Trabzon Halkevi Müze ve Sergi Kolu'nun heyet üyesi olarak görev yapmıştır.⁸⁸ 15 Kasım 1941 tarihinde Trabzon'da şubesi açılan Yardımseverler Cemiyetinin başkanlığını 1942 yılına dek aynı zamanda enstitü müdürü olan Melahat Sezmen yürütmüştür. Sezmen'in istifası sonrasında başkanlığı bir müddet Enstitü öğretmenlerinden Leman Baran üstlenmiştir.⁸⁹

Gazetede çıkan haberlerden ve bazı tayinle atamalardan edinilen bilgilere göre, okulda görev yapan öğretmen isimlerine rastlanılmıştır. 1937'de Akşam Kız Sanat Okulu çamaşır öğretmenliğine Müzeyyen Subaşı, biçki ve dikiş öğretmenliğine Seniha Öge, nakış öğretmenliğine Semiha Aksum, ev idaresi ve yemek pişirme öğretmenliğineyse Selma Atakul tayin edilmiştir.⁹⁰ 1938 yılının

⁸¹ “Kız Sanat Okulunda”, *YeniYol*, 7 Eylül 1937, s. 1; “Mesleki Tedrisat Muallimleri Arasında Nakil ve Tayinler”, *Ulus*, 28 Ekim 1938, s. 2.

⁸² “Kız Sanat Okulunda Yeni Şubeler Açılıyor”, *YeniYol*, 3 Temmuz 1937, s. 1; “Kız Sanat Okulunda”, *YeniYol*, 7 Eylül 1937, s. 1.

⁸³ Ülkü Köksal, *Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015, s. 175.

⁸⁴ S.Ç., “Büyük Millî Şefimiz İsmet İnönü Bu Sabah Şehrimizden Ayrıldılar”, *İnan Trabzon Halkevi Kültür Dergisi*, Sayı Yeni Seri 24, Mayıs 1946, s. 12-14; “Kız Enstitüsü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 20 Haziran 1949, s. 1; “Kız Enstitüsünün Spor Gösterileri”, *YeniYol*, 29 Mart 1944, s. 2.

⁸⁵ Fehamet Hanım'ın soyadının ne olduğu bilgisine ulaşılamamıştır.

⁸⁶ Çulha, “Kız Enstitüsünde Yarım Saat...”, s. 2.

⁸⁷ “İnönü Dediki”, *Yeni Halk*, 5 Ekim 1943, s. 1-2; Gültekin Kamil Birlik, “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Trabzon Ziyaretleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt XVIII, Sayı 36, Bahar 2018, s. 299; Alper, “Kız Enstitüsünde Neler Gördüm ve Neler Öğrendim?”, *YeniYol*, 1 Temmuz 1944, s. 2; Şevket Çulha, “Kız Enstitüsünün Müsameresi”, *YeniYol*, 12 Nisan 1947, s. 3.

⁸⁸ Köksal, *age.*, s. 209, 362-363.

⁸⁹ *age.*, s. 175-176.

⁹⁰ “Kültür Tayinleri”, *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Ekim 1937, s. 31.

başında enstitünün biçki ve dikiş öğretmenliğine Fehamet Özeyp, moda stajyerliğineyse Naciye Ilgaz tayin edilmiştir.⁹¹ 1942 yılında Leman Baran ve Melahat Akkoyunlu'nun okulda öğretmenlik yapanlar arasında olduğu bilinmektedir.⁹² 1944 yılında beden terbiyesi öğretmeni Suzan Aykut, müzik öğretmeniye Süleyman Hatip'tir.⁹³ Hatip'in 1947 yılında da okulda çalıştığı bilinmektedir. Yine aynı yıl okulda görev yapan öğretmenler arasında resim öğretmeni Sabih Gözen'in de adına rastlanılmıştır.⁹⁴

Öğretmenler, enstitü dışında da kültürel içerikli bazı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan biri, Enstitüdeki derslerle uyumlu konularda verilen konferanslardır. Örneğin, 1940 yılında 19 Şubat Halkevleri Bayramı için Trabzon Halkevi'nde yapılan kutlama etkinlikleri kapsamında enstitü öğretmenlerinden Leman Baran tarafından bir konuşma yapılmıştır. Baran, yine Halkevi'nde şubat ayı sonunda gerçekleşen Yunus Emre gecesinde "Yunus'un Menkıbe Hayatı" adlı bir konuşma daha yapmıştır.⁹⁵ 1943 yılında yine Halkevi'nde enstitü öğretmenlerinden Melahat Akdoğan tarafından yalnızca kadınlara mahsus olmak üzere "Çocuk Bakımı" konulu bir konferans verilmiştir.⁹⁶ 1938 yılında enstitü öğretmenlerinden Selma Atakul tarafından halkevinde "Ev İdaresi" adlı bir kurs açılmıştır.⁹⁷

Eğitim-Öğretim Faaliyetleri

Enstitü ve Akşam Sanat Okulu öğrenci kayıtları çoğunlukla Ağustos ayının sonlarından Eylül ayının bitimine dek sürmüştür. Kayıt zamanları ve öğrenciden kayıt için istenilen belgelerin ne olduğu okul yönetimi tarafından gazetelere verilen ilanlarla duyurulmuştur.⁹⁸(bk. *Ek-3*). Örneğin, 1942-1943 ders yılı için 24 Ağustos 1942 tarihinden itibaren kayıtları başlayan Enstitüye ve Akşam Sanat Okuluna kayıt yaptırmak isteyenlerin "*1) Kayıt şartları: Enstitü kısmı birinci sınıf ile ilkokul ve özel dördüncü sınıf için ortaokul diplomaları ile 4,5x6 ebadında 6 adet fotoğraf,*

⁹¹ "Okullarımıza Yeni Tayinler ve Nakiller", *İnan Trabzon Halkevi Mecmua'sı*, Şubat 1938, s. 31; "Yeni Nakil ve Tayinler", *Doğuda Kültür Hareketleri*, Cilt 1, Sayı 1, 1938 Nisan-Eylül-Kasım, s. 39.

⁹² Köksal, *age.*, s. 175-176.

⁹³ "Kız Enstitüsünün Spor Gösterileri", *YeniYol*, 29 Mart 1944, s. 2.

⁹⁴ Çulha, "Kız Enstitüsünün Müsameresi", s. 3.

⁹⁵ Köksal, *age.*, s. 383.

⁹⁶ *age.*, s. 392.

⁹⁷ *age.*, s. 339.

⁹⁸ "Kız Enstitüsü ve Akşam San'at Okulu Direktörlüğünden", *Halk*, 20 Eylül 1938, s. 1; "Kız Enstitüsüne Öğrenci Alınacak (ilan)", *YeniYol*, 4 Eylül 1948, s. 2; "Talebe Kayıt ve Kabulü (ilan)", *YeniYol*, 14 Eylül 1940, s. 3; "Akşam Kız San'at Okulunda Talebe Kaydı Başladı (ilan)", *YeniYol*, 17 Ekim 1937, s. 2.

sağlık çiçek aşısı ve nüfus kaatleriyle birlikte. 2) *Akşam kısmına kayıt olunacak talebe içinde ilkokul diploması veya (A) ve (B) kursları vesikaları, çiçek aşısı nüfus kaatleri [kâğıtları] birlikte*” her gün saat 9:00’dan 12:00’ye dek okul idaresine müracaat etmeleri gerekmektedir. Her iki kısma kayıt olacaklar öğrencilerden ekonomik durumu uygun olmayanların ihtiyaçlarının okul idaresince karşılanacağı ilan edilmiştir.⁹⁹

Kız Enstitüsüne ilkokul ve ortaokuldan mezun öğrenciler başvurabilmişlerdir. İlkokul mezunu öğrencilerin eğitim süresi beş; ortaokullarınki ise iki yıldır.¹⁰⁰ Enstitünün birinci sınıfına yaşları 12-16 olan ilkokul mezunu öğrencileri başvurma hakkına sahip olup; bu yaşlardan bir yaş büyük ya da bir yaş küçük olan öğrencinin alınması ancak ayrı bir emirle mümkün olmuştur. Bu şartları yerine getiren öğrenciler, Enstitüde birinci sınıftan beşinci sınıfa dek hem ortaokul hem de mesleki eğitim almışlardır. Enstitünün dördüncü sınıfına ise 15-19 yaşlarında ortaokul mezunu öğrenciler kaydolmuşlardır. Bu yaşlardan bir yaş büyük veya bir yaş küçük olan öğrencinin alınması yine ayrı bir emre bağlıydı. Biçki ve dikiş moda şubelerini içeren bu kısım (dördüncü sınıf) uzmanlık kısmıydı ve öğretim süresi iki yıldır.¹⁰¹ İki yıllık eğitime tabi tutulanlar yalnız teknik öğretim görürken, ilkokuldan gelenler hem sanat hem de kültür dersleri almışlardı. Dersler, dikiş, çiçek, moda (şapka ve çanta), ev idaresi, nakış, çamaşır ve resim olmak üzere yediye ayrılmıştır.¹⁰²

Enstitüde öğrencilerin başarılarını ölçen sınavlar Haziran ayında yapılmıştır. Meslek sahibi olmak isteyen öğrencilerden okulu pekiyi ve iyi derecesinde bitirenler, okul idaresi tarafından aday gösterilmek ve sınava sokulmak suretiyle Ankara’da İsmet Paşa Enstitüsü’ne kabul edilerek üç yıllık bir eğitimden sonra enstitü öğretmeni olma şansı elde etmişlerdir.¹⁰³

Kültür Bakanlığı’ndan¹⁰⁴ gönderilen mezun diplomaları üç adet fotoğraf teslimiyle okul yönetiminden alınmaktadır. Tıpkı kayıt konusunda olduğu gibi

⁹⁹ “Enstitü ve Akşam Sanat Okuluna Talebe Kaydına Başladı (ilan)”, *YeniYol*, 11 Eylül 1942, s. 4.

¹⁰⁰ Alper, “Kız Enstitüsünde Neler Gördüm ve Neler Öğrendim?”, s. 2; “Enstitü Faaliyete Geçti”, *İnan Trabzon Halkevi Mecmuası*, Eylül 1937, s. 32.

¹⁰¹ “Akşam Kız San’at Okulunda Talebe Kaydı Başladı (ilan)”, *YeniYol*, 17 Ekim 1937, s. 2.

¹⁰² Alper, “Kız Enstitüsünde Neler Gördüm ve Neler Öğrendim?”, s. 2.

¹⁰³ Aynı yer.

¹⁰⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, 28 Aralık 1935’den 21 Eylül 1941’e kadar “Kültür Bakanlığı” adıyla çalışmalarını yürütmüştür; bk. Bahir Sorguç, *1920’den 1981’e Millî Eğitim Bakanlığı*, Millî Eğitim Basımevi İstanbul, 1982, s. 9.

diplomalarının geldiğinin bilgisi de öğrencilere gazeteler yoluyla duyurulmuştur.¹⁰⁵

Okulun bazı senelerdeki kayıtlı öğrenci sayılarına ve mezun durumuna dair birtakım bilgilere ulaşılmıştır. 1940 yılı Akşam Kız Sanat kısmından 50'ye yakın öğrenci mezun olmuştur.¹⁰⁶ 1942 sergisi dolayısıyla müdür yardımcısı Fehamet Hanım'la yapılan bir röportajda, enstitünün 1941-1942 yılı ders döneminde 98 öğrencisi olduğu, o zamana dek enstitüden 35, akşam kısmındansa 217 öğrencinin mezun olduğu bilgisi paylaşılmıştır.¹⁰⁷ 1942-1943 Ders Dönemi sonunda 1 mezunu olan Enstitü, 1943-1944 eğitim öğretim yılı sonundaysa 20 mezun vermiştir.¹⁰⁸ 1944 Eğitim-Öğretim Yılı'ndaysa Enstitüde toplam 80 öğrenci eğitim öğretime devam etmiştir.¹⁰⁹

Üretim Faaliyetleri, Sosyal ve Kültürel Faaliyetler: Sergiler, Defileler ve Gösteriler

Cumhuriyet Dönemi'nin övgüye değer eserlerinden biri olan enstitüler, yüklendikleri sorumluluklarla topluma mal olmuşlardır. Çok yönlü bir eğitimin esas alındığı enstitülerde, öğrencilerin spor yapmaları özendirilmiş; ayrıca her okulda yöresel oyunları öğreten kollar oluşturulmuştur. Her yıl düzenlenen temsil ve eğlence gecelerinin yanı sıra her öğretim yılı sonunda düzenlenen sergilerle ve defilelerle öğrencilerin bir yıl içinde yaptığı çalışmalar davetlilerin beğenisine sunulmuştur.¹¹⁰

Enstitüde üretim faaliyetinde bulunulmuştur. Enstitü bünyesinde 14 Şubat 1941 tarihinde sipariş amaçlı bir dikiş atölyesi açılmıştır. Modeller İstanbul ve Ankara'dan getirilen en yeni kalıp ve krokiler olup sipariş vermek isteyenlerin cuma ve salı günleri Enstitüye müracaat etmesi gerekmekteydi.¹¹¹ Yine, Enstitü bünyesinde açılan serbest dikiş atölyesiyle makul fiyatlarla kişinin kendi zevk ve moda anlayışına uygun olarak dikiş dikilmekteydi. Ayrıca, atölyede çalışan öğrenciler, kazandıkları paralarla kendi okul masraflarını çıkarabilmekteydiler. 1943 yılında atölye sayesinde 15'e yakın öğrenciye maddi gelir sağlanmış; yine atölyeden elde edilen gelirin yüzde onu, okulun yoksul öğrencilerine destek

¹⁰⁵ "Akşam Kız San'at Okulu Direktörlüğünden", 20 Kasım 1938, *Halk*, s. 2.

¹⁰⁶ "Enstitü Sergisi Açıldı", *YeniYol*, 18 Haziran 1940, s.1.

¹⁰⁷ Çulha, "Kız Enstitüsünde Yarım Saat...", s. 2.

¹⁰⁸ "Kız Enstitüsü Bu Yıl 20 Mezun Verdi", *YeniYol*, 12 Temmuz 1944, s. 1.

¹⁰⁹ Alper, "Kız Enstitüsünde Neler Gördüm ve Neler Öğrendim?", s. 2.

¹¹⁰ *Mesleki ve Teknik Öğretim Kız Sanat Enstitüleri*, s. 31-39.

¹¹¹ "Kız Enstitüsü Müdürlüğünden (ilan)", *YeniYol*, 8 Şubat 1941, s. 1.

olmak adına ayrılmıştır. Atölyenin varlığının anne ve babaların enstitüye olan ilgisini artıracak ifade edilmiştir.¹¹²

1940'lı yılların sonuna doğru Kız Enstitüsü ve Akşam Sanat Okuluna bağlı olarak General Naci Altuğ'un başkanlığında *Okul-Aile Birliği* kurulmuştur. Birlik, öğrenci velileriyle yaptıkları toplantılarda sosyal yardım amaçlı bazı girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, 1948 yılının son aylarında yapılan bir toplantıda öğrencilere yapılacak yardımlar ve bu yardımların sağlayacağı faydalar konuşulmuştur. Bunun yanında, Tüccar Temel Aras (200 lira), Okul Aile Birliği Başkanı Naci Altuğ (50 lira), Emin Hasan Sağlam (50 lira) gibi yardımseverlerle bazı velilerin (30-35 lira) nakdi yardımları neticesinde toplamda 22 yardıma muhtaç öğrenciye ayakkabı ve mantoluk kumaşın yanı sıra beyaz önlük gibi derslerde kullanılmak üzere araç gereç desteğinde bulunulmuştur. Bu yardımlarla öğrencilerin sabah yemeklerinin de karşılanmaya çalışılacağı bilgisi paylaşılmıştır.¹¹³ Okul-Aile Birliği, özellikle maddi konularla ilgili gündeme gelmiştir. Bu durum, direkt hedef gösterilmese de şikâyete yol açmıştır. Konuyla ilgili olarak sanatçı ve gazeteci İbrahim Örs, son yıllarda amacının öğrenci velilerinin düşünüş ve dertlerine tercüman olmak, okulla aileler arasında iletişimi sağlamak olan Okul-Aile birliklerinin kurulduğunu; ancak bunların velilere yalnızca para konusunda ulaştıklarını dile getirmiş ve bu işe çeki düzen verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁴

Trabzon Kız Enstitüsü, zaman zaman şehrin yardım dernekleriyle de iş birliği içinde olarak muhtaç çocukların giyim ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹¹⁵ Örneğin, 1945 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu yetkililerinin isteği üzerine müdür Nadire Yentürk, konuyla ilgili olarak dikiş öğretmenini görevlendirmiştir. Sonunda 3-6 yaş arasındaki 6 çocuğa elbise dikilmiş ve bu elbiseler 23 Nisan günü öğretmenler tarafından çocuklara hediye edilmiştir. 15 Haziran 1945'te açılan 1944-1945 Ders Yılı Sonu Sergisi'nde, Çocuk Esirgeme Kurumu için yardım köşesi ayrılmış; sergi sayesinde kuruma 52 lira nakdi yardım sağlanmıştır.¹¹⁶

John Dewey'in eğitim sistemini iyileştirmeye yönelik hazırlamış olduğu raporda da yer aldığı üzere, mesleki ve teknik eğitime dair sergilerin açılması son derece önemliydi. Böylelikle eğitim verecek kişiler de kendilerini sergiler yoluyla geliştirebilecek; diğer yandan da yerli üretim teşvik edilecek ve öğrenci işlerinin

¹¹² Ş., "Kız Enstitüsü ve Serbest Atölye", *YeniYol*, 19 Mayıs 1943, s. 1.

¹¹³ "Kız Enstitüsünde Okul-Aile Birliği Çalışmaları", *YeniYol*, 23 Aralık 1948, s. 1.

¹¹⁴ İbrahim Örs, "Okullarda Yardım İş'i", *YeniYol*, 1 Mart 1948, s. 2.

¹¹⁵ Köksal, *age.*, s. 155.

¹¹⁶ Aynı yer.

tanıtılması, okulun eğitim sistemine ve öğrencilerin yeteneklerine dair fikir vereceğinden mesleki ve teknik öğretim özendirilecekti. Bu fikirler, Maarif Vekâleti tarafından 1938 yılında düzenlenen Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları sergisinin¹¹⁷ amaçlarında belirtilerek somut bir karşılık bulmuştur.¹¹⁸

Sergiler, öte yandan halka güzeli, faydalı olanı tanıttığından toplum içinde zevk, beğeni ve estetik anlayışın artmasında etkili olmuştur. Enstitü sergileri, her yıl eğitim-öğretim dönemi sonunda Haziran ve Temmuz aylarında okul içinde düzenlenirken bazen de birçok enstitünün katılımıyla başkent Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere farklı yerlerde de gerçekleşmiştir. Açılan sergilere devlet erkânı da ilgi göstermiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü, sergi açılışlarına katılarak okulun faaliyetlerini yerinde incelemiştir. Ayrıca, yine Mevhibe İnönü, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde diktirdiği elbiseleri giyerek hem modern kadının giyim-kuşamının gösterilip tanıtılmasında hem de kadın dayanışması ve desteği bakımından topluma örnek olmuştur.¹¹⁹ Sergilerin bir başka önemli yanıyla öğrencilere beğenilen eserlerden sipariş imkânı tanımış olmasıdır.¹²⁰

Kültürlü, meziyetli ev hanımları yetiştirmek gayesindeki Trabzon Kız Enstitüsü,¹²¹ diğer enstitülerde olduğu gibi gösteri, defile ve sergilerle okulun tanınmasında, ilgi duyulmasında ve diğer yandan da halk arasında zevk, beğeni, estetik gibi duyguların gelişmesinde etkili olmuştur. Sergiler aracılığıyla bütün bir yıl içinde öğrencilerin yaptığı çalışmalar tanıtılmaya çalışılmıştır.¹²² Sergiler, geleneksel olarak her yıl ders dönemi sonunda yapılan sınavlardan sonra, Haziran ayının sonlarına doğru okulun kendi salonlarında açılmıştır.¹²³

Sergilerin açılış törenlerinde çoğunlukla devlet erkânıyla şehirdeki üst düzey görevliler yer almışlardır.¹²⁴ 1945-1946 Yılı Ders Dönemi sonunda açılan sergiyi

¹¹⁷ Trabzon Kız Enstitüsü ve ona bağlı Akşam Kız Sanat Okulu da bu sergiye katılmıştır; bk. Demir, agm., s. 192-193.

¹¹⁸ agm., s. 176-177.

¹¹⁹ Büyükçınar, *age.*, s. 155-159, 172-173.

¹²⁰ *age.*, s. 162.

¹²¹ Ç., “Kız Enstitüsüne Rağbet”, *YeniYol*, 18 Eylül 1942, s. 1.

¹²² Alper, “Kız Enstitüsünde Neler Gördüm ve Neler Öğrendim?”, s. 2.

¹²³ “Kız Enstitüsünde Canlı Gösteri”, *YeniYol*, 23 Mayıs 1945, s. 1.

¹²⁴ “Sergi”, *Doğuda Kültür Hareketleri*, Sayı 2, Eylül 1938. s. 31-32; K.K., “Enstitü Sergisinde Neler Gördüm”, 18 Haziran 1940, s. 1; “Enstitü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 18 Haziran 1940, s.1; “Enstitü Sergisi Açılıyor”, *Halk*, 11 Haziran 1940. s.1; “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *YeniYol*, 1 Temmuz 1942, s. 1; “Enstitü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 30 Haziran 1943, s. 2; “Erkek ve Kız Sanat Enstitülerinin Sergileri Açıldı”, *YeniYol*, 2 Temmuz 1947, s. 1; Kız

ziyaret edenler arasında Cumhurbaşkanı İnönü de yer almıştır¹²⁵ (bk. Ek-4). Müdür Nadire Yentürk, sergi açılışı öncesinde yaptığı konuşmasında, Türk kadınlarının her alanda olduğu gibi sanat alanında da üstün eserler ortaya koyduğunu, bunun açılacak sergideki eserlerde de gözler önüne serildiğini ifade etmiştir. Dünyayı derinden etkileyen II. Dünya Savaşı'nın sanat hayatını ufak da olsa zedelediğini; hatta kendilerini ekonomi arayışına sevk ettiğinden bu yönde olumlu sonuçlar dahi elde edildiğini ileri sürmüştür. Millî Eğitim Bakanlığının okula toplu iğne ve boya gibi her türlü malzeme konusunda yardımda bulunduğunu belirten Enstitü Müdürü, bu kıymetli kurumların “*yarımın ideal ev kadınlarını, altın kalpli analarını*” kendinde sakladığını; kadınsız evin ev olmadığını; evi ev yapanın kadın olduğunu ifade etmiştir. Okula gelen kızların bir ev kadını için gerekli olan bilgilerle donatılarak evlerine döndüklerini belirten Yentürk, bu konuda Cumhuriyet rejimine ve onun koruyucularına çok şey borçlu olduğunu ifade etmiştir. Konuşma sonrasında sergi davetliler tarafından gezildikten sonra İnönü'ye öğrencilerin yaptığı pastalardan ikram edilmiş ve İnönü, Müdür Yentürk'e, pastanın şimdiye dek yediklerinin en lezzetlisi olduğunu ifade etmiştir.¹²⁶

Enstitüde dönem sonu açılan geçici sergilerin yanı sıra her on beş günde bir içi değiştirilen vitrinlerle de enstitü öğrencilerinin ellerinden çıkma işler halkın beğenisine sunulmuştur¹²⁷ Sergiler, çoğunlukla davetlilerin katılımıyla düzenlenen tören sonrasında açılmıştır. Açılış sonrasında davetliler tarafından sergi gezilmiş, enstitü öğrencileri tarafından hazırlanan ikramlıklar yenilmiş, fotoğraflar çekilmiştir, Enstitü hakkında konuşmalar yapılmıştır.¹²⁸

Dönem içerisinde öğrenciler¹²⁹ tarafından hazırlanan çay takımları, yatak odası takımları, sofraya takımları, sulu boya çalışmaları, yağlı boya resimler,

“Enstitüsünün Yıllık Sergisi Dün Açıldı”, *Yenişol*, 16 Haziran 1945, s. 1; “Kız Enstitüsü Sergisi Açıldı”, *Yenişol*, 29 Mayıs 1948, s. 2; “Kız Enstitüsü Sergisi Açıldı”, *Yenişol*, 20 Haziran 1949, s. 1.

¹²⁵ “Millî Şef Bugün Rizeye Gitti”, *Halk*, 30 Mayıs 1946, s. 1, 4; S.Ç. “Büyük Millî Şefimiz İsmet İnönü Bu Sabah Şehrimizden Ayrıldılar”, *İnan Trabzon Halkevi Kültür Dergisi*, Mayıs 1946, s. 12-16.

¹²⁶ S.Ç. “Büyük Millî Şefimiz İsmet İnönü Bu Sabah Şehrimizden Ayrıldılar”, *İnan Trabzon Halkevi Kültür Dergisi*, Mayıs 1946, s. 13-14.

¹²⁷ Çulha, “Kız Enstitüsünde Yarım Saat...”, s. 2.

¹²⁸ “Kız Enstitüsünün Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *Yenişol*, 21 Haziran 1939, s. 1; “Kız Enstitüsü Sergisi Açıldı”, *Yenişol*, 29 Mayıs 1948, s. 2; “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Dün Açıldı”, *Yenişol*, 16 Haziran 1945, s.1.

¹²⁹ 1942 yılı sergisinde işleriyle öne çıkan öğrencilerin isimlerinden bazıları bellidir. Bunlar: Mualla Peker, Kadrünisa Güleyman, Nedret Dursun, Nigar Gültekin, Neriman Kotancı, Saime Acar, Servet Bakanay, Necmiye Selcan, Şanziment Akçay, Memnune Saylam; bk. “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *Yenişol*, 1 Temmuz 1942, s. 2.

çiçekler, pijamalar, masa örtüleri, yerli motif ve kumaşlardan yapılmış nakışlar, işlemler, resimler ve çantalar izleyicinin beğenisine sunulmuştur.¹³⁰ (bk. *Ek-5*)

Basında sergilere dair oldukça olumlu yazılar yer bulmuştur. Gazetelerde çıkan gerek okulun verdiği ilanlar gerekse çeşitli yazarlar tarafından kaleme alınan yazılar ile sergilere halkın ilgisi çekilmeye çalışılmıştır (bk. *Ek-6*). Sergileri ziyaret edenlerin yıldan yıla artış gösterdiği ve Enstitünün memlekette giderek büyük bir ilgi gördüğü¹³¹ vurgulanmıştır.¹³² 1939-1940 Yılı Dönem Sonu sergisi¹³³ dolayısıyla Türk kadınının inkılaplar hususunda üzerine düşen sorumluluğu layıkıyla yerine getirdiği vurgulanmıştır.¹³⁴

Sanatçı ve aynı zamanda gazeteci İbrahim Örs, memlekette sayısı giderek artan Kız Enstitülerinin ders yılı sonunda açılan sergilerde yarınlar ideal bir kadın ve iyi bir anne hazırlandığının gözler önüne serildiğini ifade etmiştir.¹³⁵ Örs, 1947-1948 yılı ders dönemindeki çalışmaları içeren sergiye dair görüşlerini şu şekilde paylaşmıştır:¹³⁶

“Sergide ilk ve son intiba aynıdır: Başarı. Hangi kısmı gezerseniz gezin, en hassas ve titiz gözlerle incelerseniz inceleyin intibanız değişmeyecektir. Her eser, sahibinin kuyumcu titizliğine taş çıkartacak göz nuru, ihtiham, gayret ve güzel zevkiselimini ilk bakışta meydana veren bir renk ve koku taşıyor. Genç kızlarımızın başarısı, her ana ve babanın, her ferdin göğsünü gururla kabartacak kadar büyüktür.”

¹³⁰ Çulha, “Kız Enstitüsünde Yarım Saat...”, s. 2; “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *YeniYol*, 1 Temmuz 1942, s. 2; “Enstitü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 30 Haziran 1943, s. 2; “Kız Enstitüsü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 29 Mayıs 1948, s. 2; “Kız Enstitüsü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 20 Haziran 1949, s.1; “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Dün Açıldı”, *YeniYol*, 16 Haziran 1945, s.1.

¹³¹ 1941-1942 Ders Dönemi sonunda açılan sergiyi dört gün içinde gezenlerin sayısı üç bini aşmıştır; bk. “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *YeniYol*, 1 Temmuz 1942, s. 2. 1942-1943 Ders Dönemi sergisini açılış gününde 800 kişi ziyaret etmiştir; “Enstitü Sergisi Açıldı” *YeniYol*, 30 Haziran 1943, s. 2.

¹³² “Enstitü Sergisi Açıldı”, *YeniYol*, 18 Haziran 1940, s. 1; Sergi, *Doğuda Kültür Hareketleri*. Sayı 2, Eylül 1938, s. 31-32.

¹³³ “Kız Enstitüsü sergisi Açılıyor (ilan)”, *YeniYol*, 25 Mayıs 1940, s. 3; “Kız Enstitüsü Sergisi Açılıyor (ilan)”, *YeniYol*, 29 Mayıs 1940, s. 2.

¹³⁴ K.K., “Enstitü Sergisinde Neler Gördüm, 18 Haziran 1940, s. 1; Enstitü Sergisi Açıldı, *YeniYol*, 18 Haziran 1940, s. 1.

¹³⁵ İbrahim Örs, “Bir Sergi Münasebetile”, *YeniYol*, 31 Mayıs 1948. s.1.

¹³⁶ Örs, “Bir Sergi Münasebetile”, s. 1.

Sergilere dair benzer bir olumlu eleştiri de Gazeteci Zeki Yağmurdereli'den gelmiştir. 1941-1942 ders dönemi sonunda açılan sergi¹³⁷ ile ilgili olarak Yağmurdereli şu şekilde bir yorumda bulunmuştur:¹³⁸

“Orada her şey bedii zevklerin, ince görüş ve emsalsiz buluşların mahsulü idi. Onun için sergi binasını dolaşırken baştanbaşa tatlı bir ürperiş ve bedii bir heyecan içinde idik. Attığımız her adımla etrafı süsleyen binlerce san’at eseri arasına giriyor ve yine her adımla Türk san’at meharetinin şahikasına çıkan bir güzellik galerisinden geçiyoruz.”

1942-1943 Ders Dönemi sonunda açılan sergideki eserler içinse ince bir zevkin ürünü ve gerçek sanat eserlerinin örnekleri olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur.¹³⁹

Sergilere yönelik az da olsa olumsuz eleştirilerin yöneltildiği dikkati çekmektedir. 1939-1940 Yılı Dönem Sonu Sergisi’nde her ne kadar kıymetli sanat eserleri bulunsa da yamaya dair işlerin olmayışı eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Trabzon’da deforme olan bir kumaş parçasını belli olmayacak şekilde yamamayı bilen tek bir kişinin bile olmadığını ileri süren gazeteci Şevket Çulha, Enstitünün bu önemli iş üzerinde önemle durması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁴⁰

Enstitünün faaliyetleri sergilerle sınırlı değildi. Öğrenciler tarafından çeşitli zaman dilimlerinde enstitü binasında ve şehrin az sayıdaki kültür ve sanat merkezlerinde olmak üzere defileler ve çeşitli müsamereler düzenlenmiştir. Örneğin, 20 Haziran 1939 tarihinde Trabzon Halkevi’nde mezunlar şerefine düzenlenen gecede Reşat Nuri Güntekin’in “Kır Eğlencesi” piyesinin gösterimi gerçekleştirilmiştir.¹⁴¹

1944 yılının Mart ayı içerisinde Halkevi Temsil Salonu’nda Kız Enstitüsü öğrencileri tarafından müzikli ritmik spor hareketleri gösterisi yapılmıştır. Saat 20:30’da kız öğrencilerinin söylediği İstiklal Marşı’yla başlayan programın devamında Enstitü beden terbiyesi öğretmeni Suzan Aykut tarafından kızlar için beden terbiyesinin önemi üzerine bir konuşma yapılmıştır. Daha sonra öğrencilerden Selçuk Tarakçıoğlu “Enstitü” adlı şiiri okumuştur. Büyük beğeni toplayan “Dağ Başı Marşı” ve koroların ardından spor hareketlerine geçilmiş, serbest hareketlerden sonra ront, vals ve halk dansları oynanmıştır. Büyük bir

¹³⁷ “Kız Enstitüsü Sergisi Bugün Açılıyor”, *Yeni Yol*, 27 Haziran 1942, s. 2; “Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *Yeni Yol*, 1 Temmuz 1942, s. 1.

¹³⁸ Zeki Yağmurdereli, “Sergi İntibaları”, *Yeni Yol*, 4 Temmuz 1942, s. 1.

¹³⁹ Aydar, “Enstitü Sergisi ve Türk Kızı”, *Yeni Yol*, 30 Haziran 1943, s. 1.

¹⁴⁰ Çulha, Sergi, *Yeni Yol*, 15 Haziran 1940, s. 1.

¹⁴¹ “Kız Enstitüsünün Sergisi Parlak Merasimle Açıldı”, *Yeni Yol*, 21 Haziran 1939, s. 1.

ilgi toplayan program, Müdür Nadire Yentürk, beden terbiyesi öğretmeni Suzan Aykut ve müzik öğretmeni Süleyman Hatip tarafından hazırlanmıştır.¹⁴²

1947 yılı Nisan ayının başlarında pazar ve pazartesi günleri olmak üzere iki akşam Halkevi Sinema Salonu'nda Enstitü öğrencileri tarafından hazırlanan müsamere büyük ilgi toplamıştır. Programa Süleyman Hatip'in idaresindeki öğrenci korosunun söylediği İstiklal Marşı'yla başlanmış; sonrasında valsler, rontlar yapılmış ve resim öğretmeni Sabih Gözen tarafından yazılan iki perdelik "Hayalimizde Yarın" adlı piyes oynanmıştır. Oyunun ilk perdesi okulda ve sınıfta geçtiği için öğrenciler başarılı bir gösteri yapsa da okuldan on yıl sonrasına geçildiğinde öğrencilerin¹⁴³ birkaçı dışında ürkek ve başarısız bir performans sergilendiği belirtilmiştir. İlerleyen saatlerde yerli kıyafetler giyinmiş öğrenciler tarafından moda geçidi yapılmış, halk türküleri söylenmiş ve bağlamalar çalınmıştır.¹⁴⁴

20 Nisan 1948'de Enstitüde 1947-1948 Eğitim-Öğretim Yılı çalışmalarını içeren yeni bir gösteri gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁵ Diğer bir gösteri de, 4 Mayıs 1948'de akşam saatlerinde Halkevi Sinema Salonu'nda ders yılı sonu münasebetiyle hazırlanan veda müsameresidir. Davetli sayısı fazla olan gösteriye İstiklal Marşı'yla başlanmış ve üç perdelik "Ayşe" piyesiyle devam edilmiştir. Sonrasında ise sololar dinlenmiş ve millî oyunlar oynanmıştır.¹⁴⁶ Halkevinin de katkıda bulunduğu müsamere, İpek Sineması'nda tekrarlanmıştır.¹⁴⁷ Müsamereler, sanat bakımından değilse bile kendi mesleklerini ve okulu tanıtmaya imkânı sağlaması bakımından dikkate değer nitelikte bulunmuştur.¹⁴⁸

Enstitünün düzenlemiş olduğu etkinliklerden biri de 1944 yılı itibariyle başlayan defilelerdir. Çoğunlukla Haziran ayında düzenlenen sergilerden yaklaşık bir ay kadar önce bu defileler halka tanıtılmıştı. Örneğin, 1944 yılının Mayıs ayındaki defilede öğrenciler kendilerinin yaptığı giysileri giyerek davetlilerin huzuruna çıkmışlardır. İlk kez düzenlenen ve büyük bir ilgi uyandıran defilede yerli kumaşlar, Amerikan bezi ve Bursa ipeklilerinden yapılmış çalışmalar yer almıştır. Daha önceki sergilerde eleştirilen ve şikâyet edilen "lüks ve fantezi"

¹⁴² "Kız Enstitüsünün Spor Gösterileri", *YeniYol*, 29 Mart 1944, s. 2.

¹⁴³ Başarılı öğrencilerden bir kaçının ismi şöyleydi: Yıldız Turan, Saide Dalay, Süheyla Küçük Reisoğlu, Nesrin Çetinkol, Asuman Yarım Bıyık; bk. Çulha, "Kız Enstitüsünün Müsameresi", s.3.

¹⁴⁴ agm., s. 2-3.

¹⁴⁵ "Kız Sanat Enstitüsü", *YeniYol*, 22 Nisan 1948, s. 2.

¹⁴⁶ "Kız Enstitüsünün Müsameresi", *YeniYol*, 5 Mayıs 1948, s.2.

¹⁴⁷ Köksal, *age.*, s. 377.

¹⁴⁸ Subutay Karsan, "Erkek Sanat Enstitüsünün Müsameresi Münasebetiyle", *YeniYol*, 14 Nisan 1949, s. 1.

konusunun ortadan kalktığı, en uygun fiyatlarla sık tuvalet ve giysilerin hazırlanabileceği gösterilmiştir. Defile sonrasında tıpkı sergilerde olduğu gibi davetlilere Enstitü öğrencileri tarafından hazırlanan pastalar ve limonatalar ikram edilmiştir.¹⁴⁹ 1945 yılının 23 Mayıs ve 24 Mayıs'ında Enstitü salonlarında düzenlenen ve canlı gösteri şeklinde bahsedilen defiledeyse¹⁵⁰ sabahlık ve yerli basmalardan yapılan giysilerin yanı sıra çanta, şapka gibi toplamda seksen dört parça çalışma izleyicinin beğenisine sunulmuştur.¹⁵¹

Enstitüye Yapılan Ziyaretler

Okula zaman zaman siyaset adamları ve çeşitli kurumlar tarafından ziyaretler gerçekleştirilmiştir. 1937 yılının Ocak ayı başında Umumi Müfettiş Tahsin Uzer eşliğinde Başmüşavir Nizam Ataker, Trabzon Valisi Sezai Uzay, Rize Valisi Nuri Türkkan, Çoruh Valisi Refik Koraltan, Kars Valisi Akif Eyidoğan, Ağrı Valisi Burhan Teker, Erzurum Valisi Haşim İşcan, Gümüşhane Valisi Ferit Nomer, Maliye Müşaviri ve aynı zamanda gazeteci Hayreddin Ziya Taluy ve başka müşavirler, enstitüyü ziyaret ederek okul yönetiminden ve öğretmenlerinden Enstitünün çalışmalarına dair bilgi almışlardır.¹⁵²

1936 yılında Üçüncü Umumi Müfettişlik Maarif Müşaviri olan Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Enstitüye yaptığı ziyaretlerde okulun ihtiyaçlarını yerinde incelemiştir. Bazen de Enstitüde verilen yemeklerde devlet adamlarıyla bir araya gelmişlerdir.¹⁵³ Okulun 1939 yılı yemek dersi sınavına Üçüncü Genel Müfettişi Tahsin Uzer'in de aralarında olduğu Doğu bölgesinin bütün valileri katılmıştır.¹⁵⁴ Yaklaşık dört saat Enstitüde kalan valiler, Enstitünün yapmış olduğu çalışmalardan memnun olmuşlar; okulun başarılarından ötürü müdür Melahat Tırnakçı'yı takdir etmişlerdir.¹⁵⁵

Cumhurbaşkanı olduktan sonra Trabzon'a ilk ziyaretini 1943 yılında gerçekleştiren İnönü, 30 Eylül 1943'te ziyaret programına Kız Enstitüsü'nü de dâhil ederek Enstitüdeki öğretmenlerle tanışmış, okul hakkında bilgiler edinmiştir. Müdür Yardımcısı Reşat Özalp, öğrenci sayısının azlığına dikkati çeken İnönü'ye Sümerbank Yerli Mallar Pazarı'ndan yoksul öğrencilere verilen

¹⁴⁹ "Sanat Enstitüleri", *YeniYol*, 17 Mayıs 1944, s. 2.

¹⁵⁰Defile, Müdür Nadire Yentürk tarafından hazırlanmıştır; bk. "Kız Enstitüsünde Canlı Gösteri", *YeniYol*, 23 Mayıs 1945. s.1.

¹⁵¹ "Kız Enstitüsünde Canlı Gösteri", *YeniYol*, 23 Mayıs 1945, s. 1.

¹⁵² "Kız Sanat Enstitüsünde", *YeniYol*, 1 Ocak 1937, s. 1.

¹⁵³ Öksüz-Usta, *age.*, s. 26, 251, 262, 316.

¹⁵⁴ Doğu bölgesinin valileri 1938 yılı içerisinde de enstitüyü ziyaret etmişlerdir, bk. Ek 7.

¹⁵⁵ "Kız Sanat Enstitüsünde İmtihanlar", *Halk*, 14 Haziran 1939, s. 1.

yardımlarla öğrenci sayısının her geçen yıl artmakta olduğu yanıtını vermiştir. İnönü, okulda beşinci sınıfın biçki ve dikiş bitirme sınavlarına da katılmış ve okuldaki çalışmalarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.¹⁵⁶

İnönü, 28 Mayıs 1946'da yeniden Trabzon'a gelmiş ve ziyaretinin ertesi gününde Kız Enstitüsünü de ziyaret etmiştir. Enstitü Müdürü Nadire Yentürk'den okulla ilgili bilgiler edindikten sonra enstitü öğrencileri tarafından hazırlanan sergiyi açmış ve öğrencilerle okulun idarecileri ve öğretmenlerini tebrik etmiştir.¹⁵⁷

1940 yılının Nisan ayında Trabzon'a gelen Giresun Halkevi temsil kolu öğrencileri şehirdeki birçok yeri gezdikten sonra, Enstitüyü de ziyaret etmişlerdir.¹⁵⁸

Enstitüye Yönelik Eleştiriler

Trabzon Kız Enstitüsü'nün açılmasının toplumsal hayatta büyük bir dönüşüme yol açacağı ve kadınların gerek kendilerini gerekse aileleri ve evlerini güzelleştireceği vurgulanmıştır. Maliye müşaviri ve aynı zamanda gazeteci Hayreddin Ziya Taluy, aile ocağından üstün gördüğü Enstitüye çocuklarını yazdırmaları hususunda anne ve babalara şu sözlerle çağrıda bulunmuştur:¹⁵⁹

“...Kız çocuğunu herhangi bir sebeple orta mektebe göndermeyen baba ve anneler, kalplerinde şefkat ve analık, babalık hissi taşıyorlarsa ilkokulu bitiren bu çocukları hemen enstitüye yazdırmalıdır. İyi bir anne ve baba çocuğunu, vasıtası kendi evinden pek çok mükemmel olan bu aile ocağına göndermelidir. Bu, hem bir boyun borcudur, hem de evlattan hayır dua almak için bundan büyük fırsat bulunamaz.”

Basında, enstitü dolayısıyla kadının rollerine değinen konularda yazılar kaleme alınmıştır. Kadın, rolleri itibarıyla geleneklere sadık kalacak; ancak iyi bir eş ve anne olmak için uğraş verecekti. Yazılarında gerek kadının toplumsal rolleri konusunda gerekse enstitünün toplum açısından faydalarını vurgulayan Hayreddin Ziya Taluy'a göre, anne her nasılsa çocuk da onun gibi yetişecekti. İyi bir anne, iyi bir çocuk; kocasının sınırları dışına çıkmamış, kendisini kanıtlayamamış özgür olmayan kadın ise ancak korkak, çekingen ve hasta bir çocuk yetiştirebilirdi. Taluy, uzun yıllar erkekler tarafından sınırları çizilen bir hayatı yaşamak zorunda kalan kadının ileri medeniyetlerdeki gibi kadınlığını ve anneliğini yaşaması gerektiğini ise şu sözlerle ifade etmiştir:¹⁶⁰

¹⁵⁶ “İnönü Dediki”, *Yeni Halk*, 5 ekim 1943, s.1-2; Birlik, agm., s. 299.

¹⁵⁷ “Millî Şef Bugün Rizeye Gitti”, *Halk*, 30 Mayıs 1946, s. 1, 4; S.Ç., agm., s. 12-16.

¹⁵⁸ Köksal, *age.*, s. 371.

¹⁵⁹ Hayreddin Ziya Taluy, “Kız Enstitüsü”, *Yeni yol*, 8 Ocak 1937, s. 1.

¹⁶⁰ Taluy, *Akşam Kız Sanat Okulu ve Trabzon Kadınlığı*, s. 1.

“...Çünkü esaret kadınlık vasıflarındandı. Erkek hotkamlığı iyi kadın böyle tescil etmişti. Kolları, cumbanın kenarına dayanmış, gözleri uykusuzlukla şişmiş kadın, gece yarısına kadar bekleyecekti ve kör bir lamba ışığı altında kocasının yüzünü kısa bir müddet daha gördükten sonra uyuyacaktı. Böyle bir anne, vatana iyi bir çocuk yetiştirebilir miydi? Görgüsüz anne, görgüsüz çocuk yetiştirir. Esir annenin çocuğu, korkak, çekingen, atılmaktan içtinap eder, aptal bir çocuk olur. Güneş yüzü görmiyen kadın hastadır. Hasta annenin çocuğu marizdir. Böyle bir anne, kız çocuğunu da kendisi gibi yetiştirecektir. Çünkü onun için tabii hayat budur. Fakat dev adımlarla ilerleyen medeniyet karşısında tabii hayat bu değildir. Garplıların da kadınları vardı. Onların da kocaları kendilerini seviyorlardı. Onların lugatlarında da namus ve fazilet kelimelerini görüyorduk. Lakin, onlar bu mefhumların yanında iyi kadın, iyi anne prensibine de hürmet ediyorlardı. Orada kadın hürdü. Orada çocuk, gözlerini böyle hür bir aile ocağında dünyanın, medeniyetin ışıklarına açıyor ve bu ışıklara baka baka büyüyordu.”

Diğer yandansa kadın, çağın gerekliliğine uygun olarak modern bir biçimde tahayyül edilmiş; tıpkı batılı kadınlar gibi iyi giyinip süslenmesi, kendi becerileri doğrultusunda eşine fayda sağlaması beklenmiştir.¹⁶¹ Müdür Yardımcısı Gülseren Toperi'nin de ifade ettiği üzere:¹⁶²

“Kadın iyi ve temiz giyinmek ihtiyacındadır. Şapkasından çantasına hatta yakışık alsın diye göğsüne ilâştireceği sun'î çiçeğe varıncaya kadar her bir giyim kuşam malzemesinin bir ihtiyaç karşılığı olduğunu inkar edebilir miyiz? Bütün bunları kendi öz hüneri ve el emeğiyle yapabilmeyen meziyetlerini kadında aramak kadar tabii ne olabilir? Daha sonrası ve daha mühimi var: Güç hayat şartları içinde, el hünerleri sayesinde erkeğine yardımcı olabilen bir kadın yuvası için ne demektir?”

Trabzon'da kurulduğu günden beri çalışmaları yakından takip edilen enstitünün maddi bakımdan her bütçeye uygun görülmemesi, kuruma karşı eleştiri yöneltilmesine yol açmıştır. Enstitünün zengin çocuklara özgü lüks bir okul olarak tanındığı ve öğrenci sayısının 100'ü geçmediği vurgulanmıştır. Her anne ve babanın çocuğunu enstitüye kaydetme hevesi taşısa da masraflarının ağır geleceği fikriyle bu isteklerinden vazgeçtiği ileri sürülmüştür.¹⁶³ 21 Haziran 1939 tarihli *Yeni Yol* gazetesinde çıkan bir yazıda, enstitünün “lüks ve masraf fazlalığı” ile ilgisi olduğu söylenen öğrenci azlığı konusu şu sözlerle ifade edilmiştir:¹⁶⁴

¹⁶¹ Taluy, Kız Enstitüsü. *Yeni Yol*, s. 1.

¹⁶² Alper, “Kız Enstitüsünde Neler Gördüm ve Neler Öğrendim?”, s. 3.

¹⁶³ Ç., “Kız Enstitüsüne Rağbet”, *Yeni Yol*, 18 Eylül 1942. s. 1.

¹⁶⁴ “Kız Enstitüsünün sergisi parlak merasimle açıldı”, *Yeni Yol*, 21 Haziran 1939, s. 1.

“Süs olsun, ziynet olsun; fakat kokanlık asla. Yani sade güzel, vukur güzel, zarif güzel. Hâlbuki enstitü de hep fantezi, hep lüks, hep masraf dikkate alınmış. Bu sebepten keseleri elverişli olamayan, çıkışamayan babalar, anneler kızlarını enstitüye verememek zorunda kalmaktadırlar. Ve onun içindir ki talebe azdır ve onun içindir ki bu kıymetli müessese, çok umarız ki önümüzdeki yıllarda bu işaret ettiğimiz mühim noktayı dikkate alır da bugünkü talebe sayısı hiç olmazsa iki misline çıkarılmış olur.”

1942 senesinde müdür yardımcısı Fehamet Hanım'ın Enstitüye dair yaptığı bir açıklamada, bir öğrencinin senelik masrafının öğrencinin kendi elbise masrafı da hesaba katılacak olursa 50-150 lira arasında değiştiğini ifade etmiştir.¹⁶⁵ 1942 yılında Maarif Vekâleti tarafından alınan bir kararla Enstitüye girecek öğrencilerin masraflarının okul tarafından karşılanmasına karar verilmiştir. Bu kararlar halkın Enstitüye yönelik çekincesinin son bulacağı; aksine sempatisinin ve ilgisinin artacağı ifade edilmiştir. Yerinde bulunan bu kararlar yalnızca enstitüye değil; Trabzon şehrine de kazanımda bulunulmuş olacaktır.¹⁶⁶ 1942-1943 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde Enstitüye başvuracak adaylar için gazetelere verilen bir ilanda da yoksul öğrencilerin masraflarının okul tarafından karşılanacağı bilgisi paylaşılmış ve ilgilenenlerin duyması sağlanmıştır.¹⁶⁷

Sonuç

Cumhuriyet'in kuruluş projesinde yer alarak, modernleşmenin sembollerinden olan kadınlar, bir yandan geleneksel değerler ve kültürel mirası koruyacak, diğer yandan ise modern dünyanın gerekliliklerine, Batılı yaşam ve modasına kucak açacaktı. Gerek Cumhuriyet'in ilanı ile beraber ülke kalkınmasında kız çocuklarının eğitilmesine duyulan inanç; gerekse Amerikalı eğitimci John Dewey'in Türk eğitim sistemine dair hazırlamış olduğu raporundaki tavsiyesi üzerine 1928 ve 1929'da Maarif Vekâletine bağlı olarak kurulan Kız Enstitüleri kadınları, bilgili ve marifetli bir ev kadını ve anne olarak geleceğe hazırlamış, meslek sahibi olmalarına imkân tanımıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi Türk modernleşmesinin önemli kurumları olarak dikkatleri çeken Kız Enstitüleri, Cumhuriyet'in modern bir toplum yaratma tahayyülünün kadın üzerinden somutlaştırılmış bir örneğidir. Rasyonel, temiz, düzenli, sağlıklı evler, ölçülerle hazırlanmış batılı tarzda yapılan yemekler, ev idaresi, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi gibi tüm bu konular, kadını fikrî ve fennî yönden yetiştirmeyi hedefleyen enstitü eğitiminin temel prensiplerindendi. Kız Enstitüleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke modernleşmesindeki rollerinin yanı

¹⁶⁵ Çulha, “Kız Enstitüsünde Yarım Saat...”, s. 2.

¹⁶⁶ “Enstitüye Rağbet”, *Yeni Yol*, 11 Eylül 1942, s. 2; Ç., “Kız Enstitüsüne Rağbet”, *Yeni Yol*, 18 Eylül 1942, s. 1; “Sanat Enstitüsünde”, *Yeni Yol*, 4 Eylül 1942, s. 1.

¹⁶⁷ “Enstitü ve Akşam Sanat Okuluna Talebe Kaydına Başladı (ilan)”, *Yeni Yol*, 11 Eylül 1942, s. 4.

sıra buldukları şehre sosyal, toplumsal ve kültürel açıdan da katkıda bulunmuşlardır. Günümüzde her ne kadar adları ve işleyişlerinde değişikliğe gidilse de şehrin kültürel hafızasındaki yerlerini hala korumaktadırlar.

1937-1938 Ders Dönemi'nde eğitime geçen ve diğer enstitülerle aynı amaçlarla açılan Trabzon Kız Enstitüsü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'da kızların eğitimine, şehrin giyim-kuşamına ve sosyokültürel hayatına yön vermiştir. Enstitüde her ne kadar Avrupalı bir moda anlayışı benimsenmişse de yerli kumaşların ve millî motiflerin kullanımıyla ulusal değerlerin unutulup yok olmamasına uğraş verilmiştir. Karadeniz bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Trabzon'u ziyaret edenlerin uğrak noktası olarak öne çıkan Trabzon Kız Enstitüsü, hem binasının ihtişamı hem de sene sonu sergileri ve defileler gibi faaliyetler bakımından şehrin en gözde mekânlarından biriydi.

Her ne kadar enstitülerde ortak bir amaç olarak, kadının toplumdaki statüsünü değiştirmek ve kadına iyi bir ev kadını ve anne olmayı öğretmek hedeflenmişse de, bulunduğu coğrafyanın geleneksel yapısı, eğitim durumu, dünyaya bakış gibi değişkenlerle farklı bölgelerdeki enstitüler, başka anlamlar kazanabiliyordu. Örneğin, İzmir'de açılan Cumhuriyet Kız Enstitüsü, amacını 1935'te Türk kızını Cumhuriyet'in faydalı bir üyesi olarak yetiştirmek şeklinde belirtmişti. Enstitü eğitimiyle birlikte kadın, ailesinin sağlığını koruyup, çocuklarını layıkıyla yetiştirecekti. Bu amaca erişmenin yoluysa ev idaresi, yemek pişirme, dikiş-nakış eğitimiyle işaret edilmekteydi. İzmir Kız Enstitüsünün kadınların bilgisini artıracığına olan inanış, Elâzığ Kız Enstitüsündeyseniz kız çocuklarını sokak kadını olmaktan kurtarmak şeklinde yorumlanabiliyordu. Yine, Elâzığ Kız Enstitüsü'nün kadınları iyi bir ev kadını ve anne olarak yetiştirmekle kalmayıp, âdeta millî bilinç fabrikalarına dönüştürebileceği ifade edilerek enstitünün önemi vurgulanmaya çalışılıyordu.

Trabzon'daysa kadına olan bakış, Enstitüye dair yapılan yorumlarda kendini açığa vermektedir. Kadın, toplumsal cinsiyet açısından yalnızca anne ve ev kadını olarak konumlandırılırken; yemek pişirmeyi bilmeyen, ev işlerinden ve çocuk bakımından anlamayan kadınlar tasvip edilmemektedir. Bu doğrultuda Kız Enstitüsünden kızları iyiye, güzele ulaştıracak, onları becerikli ve eşine katkı sağlayacak hale getirecek kurumlar olarak söz edilmektedir. Bu yönüyle de Trabzon Kız Enstitüsü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'daki kadın meselesine dair fikirler vermektedir. Kentin muhafazakâr sosyolojisine de uygun olarak başlangıçta kız çocuklarının iyi birer anne olabilmelerini sağlamak için eğitim veren bir kurum olarak dikkati çekmektedir. İlerleyen süreçteyse hem okul idareci ve öğretmenlerinin toplumla sıkı ilişkiler kurmayı başararak subjektif de olsa zihinlerdeki endişeleri gidermeleri, hem de mezun olan öğrencilerin ailelerine maddi destek sağlamaları enstitüye bakışı olumlu yönde etkilemiştir. Bu süreç, defileler, sergiler, tiyatro faaliyetleri ve halk oyunları gibi

kamusal görünürlüğü olan etkinliklerle de Türk modernleşmesine katkı sağlamıştır.

Kaynaklar

Resmî Yayınlar

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2000) *Kız Çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, Prj. Yür. İlhan Akhun, Ankara.

T.C. Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kararı *Kız Enstitülerinin Bıçkı-Dikiş ve Moda Şubeleri*, H. Sayı 192, 29.05.1942.

----- *Kız Enstitülerinin Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği*, H. Sayı 276, 22.07.1947.

----- *Kız Enstitülerinin Program ve Ders Dağıtma Cetveli*, H. Sayı 363, 15.09.1947.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

(t.y.) *Mesleki ve Teknik Öğretim Kız Sanat Enstitüleri*. Matbaacılık Okulu, İstanbul.

AKIN Mazlum (2011) *Kız Teknik Eğitim-Öğretiminde Bir Örnek: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

AKŞİT Elif Ekin (2005) *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

----- (2009) Haydi Kızlar Okula: Kızların Eğitimi, Kadınların Bilgisi ve Kamusal Alan Tartışmaları, *Toplum ve Bilim*, Sayı 114, s.7-26.

AKYÜZ Yahya (1982) *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

ALKAN Cevat (1999) Türk Millî Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu, *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

ARSLANYÜREK Yaşar (2015) Osmanlı Devleti'nde Islahhaneler (Sanayi Mektepleri), *Asia Minor Studies*, Sayı 6, s.1-21.

ATAM Şenay - CANDEĞER Ümmügülsüm (2020) Osmanlı Devleti'nde Kız Islahhanesi Ve Kız Sanayi Mektepleri, *Türklerde Kadın*, Ed. Alpaslan DEMİR vd., Kömen Yayınları, Konya, s.259-273.

AVAR Sıdika (1986) *Dağ Çiçeklerim*, Öğretmen Yayınları, Ankara.

BİRLİK Gültekin Kamil (2018) Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Trabzon Ziyaretleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt XVIII, Sayı 36, s.295-322.

BOZDOĞAN Sibel (2012) *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, Metis Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.

- BÜYÜKÇINAR Ayça (2015) *Kız Teknik Okulları Müfredatı Kapsamındaki Üretim Cumhuriyet Modernleşmesi Bağlamında İncelenmesi (1945-1975)*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- CAPORAL Bernard (1982) *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- DEMİR Mine (2020) Erken Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknikokulların Sergi Düzenleme Geleneği: 1938 Yılı Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi Örneği, *Tarih ve Günce*, Sayı 7, s.169-196.
- DOĞRAMACI Emel (1997) *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ERGİN Osman Nuri (1941) *Türkiye Maarif Tarihi*, Osmanbey Matbaası, İstanbul.
- GÖK Fatma (1999) Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asrı Bir Müessesese, *75 Yılda Eğitim*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.241-248.
- İLERİ Turgut (2019) Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri’nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 65, s.193-226.
- KOÇ ÖZKAN Esra (2021) *1940-1950 Arası Türkiye’de Kültür ve Sanat*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2021.
- KÖKSAL Ülkü (2015) *Trabzon’da Dernekleşme Süreci (1919-1950)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- MEŞECİ GIORGETTİ Filiz (2019) Erken Cumhuriyet/Atatürk Dönemi Eğitim (1920-1938) *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa GÜNDÜZ, İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, s.117-150.
- NEMLİOĞLU Candan (2008) *Trabzon’un Abidevi Eserlerinden Kostaki Köşkü*. Nöbetçi Yayınevi, İstanbul.
- ORMANLAR Çağla (1999) Giyim Kuşam Modaları Püsküllü Bela’dan Şapkaya 1923-1940, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları*, Ed. O. BAYDAR - D. ÖZKAN, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÖKSÜZ Hikmet - USTA Veysel (2008) *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon’un Yakın Tarihi*, Serander Yayınevi, Trabzon.
- SAKAOĞLU Necdet (2003) *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- SALLAN GÜL Songül vd. (2014) Cumhuriyetin Aydınlanma Sembolleri: Kadınlar Ve Köy Enstitüleri, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, s.89-114.
- SEZER ARIĞ Ayten (2014) Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 20, s.193-215.
- SOMEL Selçuk Akşın (2000) Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, s.223-238.
- SORGUÇ Bahir (1982) *1920’den 1981’e Millî Eğitim Bakanlığı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- SOYDAN Aynur (2013) Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki Teknik Eğitim Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri 1923-1940, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt 1, s.269-287.
- ŞİŞMAN Aysın (2008) Osmanlı Devleti’nde Batılı Anlamda Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.27-43.
- TEKELİ İlhan (1983) Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, s.649-673.
- TOPSES Gürsen (1999) Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi, *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.9-22.
- TURHAN Mümtaz (1994) *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İFAV Yayınları, İstanbul.
- TÜMER ERDEM Yasemin (2013) *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- (2019) Türk Eğitim Tarihinde Kadın, Çocuk ve Aile Eğitimi, *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Gündüz İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, s.175-194.
- UĞURCAN Sema (1992) Tanzimat Devrinde Kadının Statüsü, *150. Yılında Tanzimat*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.497-510.
- USTA Veysel (2017) Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Bıçkı Dikiş Yurtları, *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*, Trabzon.
- - BAKİ USTA Bahar (2016) II. Meşrutiyet Ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Trabzon’da Kadın, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 20, s.225-274.

Yael Navaro-Yaşın (2000) ‘Evde Taylorizm’: Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940), *Toplum ve Bilim*, Birikim Yayınları, Sayı 84, s.51-74.

Sürelî Yayınlar

Halk

Yeni Halk

Yeniyol

Akşam

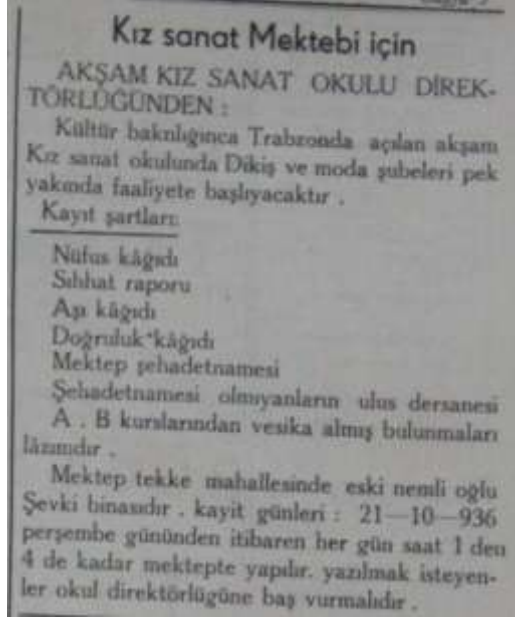
Ulus

Vakit

İnan Trabzon Halkevi Mecmuası

Doğuda Kültür Hareketleri

Ekler

Ek 1- Kız Sanat Okulu Kayıt İlanı

Yeniyol, 24 Ekim 1936, s.3.

Ek 2- Trabzon Kız Enstitüsü'nün Hizmet Verdiği Bina Olan Kostaki Konağı

“Kostaki Konağı'nın Söyledikleri”, Mimarlığın Önsözü, 18 Ağustos 2017, <https://mimarliginonsozu.wordpress.com/2017/08/17/kostaki-konagininsoyledikleri/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022)

Ek 3- 1948-1949 Eğitim-Öğretim Yılına Kayıt Başvurusu İlanı
Yeni yol, 4 Eylül 1948, s.2.

Ek 4- İnönü, 1945-1946 Ders Dönemi Sonunda Açılan Sergideki İşleri İncelerken
Yeni yol, 2 Temmuz 1947 s.1.

Ek 5- 1943-1944 Yılı Sergisinden Bir Köşe

Yeniöl, 30 Nisan 1942, s. 2.

Ek 6- 1939-1940 Ders Dönemi Çalışmalarından Oluşan Serginin Açılış İlanı

Yeniöl, 25 Mayıs 1940, s.3.

Ek 7- Trabzon Kız Enstitüsü'nü Ziyaret Eden Doğu Bölgesi Valileri

(Soldan itibaren Trabzon Valisi Sezai Uzay, Çoruh Valisi Refik Koraltan, Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer, Başmüşavir Nizam Ataker, Kars Valisi Akif İyidoğan, Rize Valisi Nuri Türkkan, Gümüşhane Valisi Ferit Nomer).

Doğuda Kültür Hareketleri, Cilt 1, 1938 Nisan-Eylül-Kasım, s.37.